

Lukáš M. Perný^[1]

Matica slovenska
Spoločnosť Ladislava Novomeského
Martin (Slovenská republika)

UDC 930.85(497.11:437.6)"18/20"
Originálny vedecký článok
Priятý: 6.3.2026
Akceptovaný: 14.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65515

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Abstrakt: Proto-štúdia načrtáva základné kontúry srbsko-slovenských kultúrnych stykov od 19. storočia po súčasnosť. Sleduje genealógiu vzájomnosti od idey slovanskej spolupráce reprezentovanej osobnosťami ako Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a Svetozar Miletić, cez československo-juhoslovenské vzťahy 20. storočia až po aktuálne formy výmeny. Osobitne sa venuje paralelám a kultúrnym stykom, úlohe vojvodinských Slovákov i aktivitám súčasných aktérov. Text zdôrazňuje význam kultúrnej spolupráce ako perspektívy ďalšieho rozvoja vzťahov v 21. storočí.

Kľúčové slová: Srbsko, Slovensko, Juhoslávia, Československo, kulturológia

Nasledujúca proto-štúdia je akosi úvodnou poznámkou s prvými výsledkami na začiatku bádania Slováka zo Slovenska k téme srbsko-slovenskej problematiky. Téma je to mimoriadne zaujímavá, podnetná a v mnohých oblastiach neprebádaná a preto aj pre poznanie oboch kultúr užitočná, preto ide pre kulturológa o výzvu, ako aj otázku zodpovednosti ku kultúrnym dejinám.

I. 19. storočie, matice, Slováci, Srbi a slovanstvo

V hlbokjej minulosti 19. storočia existujú kultúrne spojenia medzi slovanskými národmi prostredníctvom idey všeslovanskej vzájomnosti a ikonami národných obrození (Kollár, Šafárik, Štúr, Palacký, Kuzmány, Karadžić, Miletić, Kopitar, Prešern,

[1] lucasperny@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2418-0910>

Zmaj, Gaj, Ševčenko, Mickiewicz, Puškin, Gogoľ, Tolstoj), ktorá spája slovanské národné kultúry a ich národné obrodenia, ako aj existencia matíc ako originálnych slovanských inštitúcií (Maticu slovenskú inšpirovala Matica srbská pri ktorej založení bol aj P. J. Šafárik).^[2] Ak sa pozrieme na dejiny komunikácie medzi Slovákami a Srbmi, tak tu nachádzame veľké spojenia cez slovanskú vzájomnosť v 19. storočí, následne komunikácia na úrovni česko-slovensko-juhoslovenskej a v súčasnosti opätovne v rovine srbsko-slovenskej. Stanić tiež poukazuje na sonety Jána Kollára v preklade Magaraševića v *Srbskom letopise* z roku 1827 spojené so slovanskou vzájomnosťou, pričom dodáva, že Kollár inšpiroval mnohých srbských študentov, z jeho básní o anjeloch tiež pramení názov antológie *Nežnosť slovenská*. Srbský básnik, literárny kritik, dramatik, literárny historik, predseda Matice srbskej a univerzitný prof. Dragan Stanić^[3] (* 1956) vystupujúci pod umeleckým pseudonymom Ivan Negrišorac zdôrazňuje stretávanie sa Srbov a Slovákov v prvej

polovici a v priebehu 19. storočia v Budíne, Pešti, v Rábe, vo Viedni, v Prešporke (Bratislave), v Prešove, Modre, Banskej Bystrici, Kežmarku a v iných mestách (stretávali sa s Kollárom, Štúrom, Palackým, Tomkom-Saským). Zo srbských literátov uvádza Miletića, Boškovića, Trifkovića, Zmaja, Grčića a ďalších, pričom dodáva, že táto komunikácia mala obojstranný osov (Stanić, 2024, s. 37-65). V tomto kontexte jeden z najvýznamnejších Slovákov 19. storočia Ludovít Štúr o Srboch píše ako jednom „z najznamenitejších kmeňov slovanských, ktorý v živote domácom, spoločenskom i verejnom to, čo je rýdzo slovanské najviac zo všetkých západných a južných kmeňov zachoval“ (Štúr 1956)^[4].

Stanić poukazuje v kontexte historických prepojení Slovákov a Srbov od stredovekej blízkosti cez sv. Cyrila a Metoda k počiatku 19. storočia, najmä kontext výmeny medzi *Slovenskými pohľadmi* a *Letopisom Matice srbskej*, textami Pavla Jozefa Šafárika (27 textov o všeslovenskej vzájomnosti) a jeho spolupráca s Georgijom Magaraševićom.

[2] K téme vznikla v Martine medzinárodná konferencia venovaná Kollárovi a Šafárikovi (zborník v príprave).

[3] Profesor Dragan Stanić študoval v Sirigu, neskôr literatúru na Filozofickej fakulte v Novom Sade, pričom v 60. rokoch sa venoval neoavantgarde a srbskej poézii, diplomovú prácu venoval sémantickej analýze Jovana Dučića. Medzinárodný význam osobnosti dalo pôsobenie lektora srbského jazyka na Univerzite v Michigane, pracoval však aj ako dramaturg Rádia Nový Sad, asistent na Filozofickej fakulte v Niši, v Novom Sade, kde vyučuje dodnes. Stal sa tajomníkom, neskôr predsedom Matice srbskej, ako aj šéfredaktorom *Letopisu Matice srbskej*. Okrem toho je členom Združenia spisovateľov Vojvodiny, Združenia spisovateľov Nového sadu, Spolku slovenských spisovateľov. Je nositeľom niekoľkých ocenení v kultúrnej oblasti a hovorí viacerými jazykmi. V rámci svojej vedeckej práce na poli literárnej vedy sa venoval 19. a 20. storočiu (Njegoš, Bečković, Radulović, Todorović, Tucić, Despotov, Petrović, Šalgo, Nastasijević, Drainac, Ristić, de Buli, Ilić, Vuk, Milovanov, Selimović, Pavlović, Tišma, Mihailović, Danojlić, Pavić, Kapor, Nogo, Maksimović, Novaković, Sladoje). Predmet štúdia zameriava na archetypálne prúdy a pevné tematické vertikály, ktoré menia síce svoje formy v nových historických okolnostiach, ale zachovávajú si svoju základnú funkciu, ktorá je kľúčom k pochopeniu srbskej literatúry a kultúry.

[4] „Najnovšie dejiny národa srbského sú podobným spôsobom zvité okolo mužov značných dvoch, Čierneho Ďordža (Karađorđe Petrović pozn. aut.) a Miloša Obrenovića, z ktorých tamten započal dielo oslobodenia národa svojho z ohavného tureckého štvorstoletého jarma a tento ho vyviedol a dokončil. Pre nás Slovákov je dej oslobodenia Srbska veľmi pamätný a všetkej našej pozornosti a úvahy hodný, a to síce jednak zato, že vidieť z neho, čo môže ráznosť mysle, odhodlanosť a vytrvalosť...“ (Štúr, 1956).

Týka sa to novosadského pôsobenia Šafárika v rokoch 1819 až 1831 na gymnáziu. Pre širší kontext pôsobenia Šafárika v kontexte Juhoslovanov je mimoriadne cenná štúdia Milana Krajčoviča vydaná v roku 1989, kde si všíma, napr. že Šafárik v Novom Sade pripravil po boku Martina Hamuliaka svoje prvé slavistické dielo *Dejiny slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí* (Krajčovič, 1989). Súčasne Stanić sémanticky prepája básne Svetozara Miletića v kontexte historických úloh Slovanov (realizácia všeludských občianskych ideálov slobody, bratstva a rovnosti Slovanmi v habsburskej monarchii) a mysticko-mesianistických súvislostí (deň spásy Srbov a Slovanov) v spojitosti s Kollárovým symbolom *Anjela* a Miletićovou *Sláv-horou* (Stanić, 2024).

Ak by sme hľadali ideové analógie medzi srbským a slovenským kontextom národných obrození, tak je to Majska skupština 1848^[5] a Memorandové zhromaždenie v Martine 1861 (Viršinská, 2015) (prípadne v kontexte ideí pokrokové, avšak neúspešné Žiadosti slovenského národa 1848, tie sa však prvenstvom ponášajú skôr na Memorandum (Plán na oslobodenie Srbov) Stefana Stratimirovića z roku 1804 (Sotorović, 2010)). Časovo presnejšie analógie možno nájsť napr. v slovinskom prostredí,^[6]

pričom medzi srbským a slovenským vývojom je v 19. storočí iný kontext aj posun. Emancipačné procesy síce v srbskom prostredí vznikli skôr, k ich plnej realizácii však dochádza v dôsledku komplikovaných kultúrno-politických a geopolitických kontextov rovnako až po prvej svetovej vojne (analógiami sú vznik Československa a vznik juhoslovanského kráľovstva).

Pri bilancovaní významných osobností spája Slovensko a Srbsko/Juhosláviu aj: Janko Šafárik, srbský vedec, synovec slávneho P. J. Šafárika, ktorý položil základy systematického, terénneho archeologického výskumu v Srbsku (Horňák 2016) evanjelický kňaz, brat M. R. Štefánika Igor Branislav Štefánik (Kulík 2023), evanjelický kňaz, dramatik, publicista, po matke vnuk Jána Štúra a po otcovi vnuk Hurbana Vladimír Hurban Vladimírov (Prebudila 2025); slovenský spisovateľ a prekladateľ narodený v Petrovci Ján Čajak; učiteľ, básnik, jazykovedec, matičiar pôsobiaci v Kysáci Ján Branislav Mičátek (Ormis, 1935); zakladateľ Matice slovenskej v Juhoslávii a antifašista Ján Bulík^[7] a jeho nasledovník Samuel Štarke, významný matičiar, redaktor Slovenských pohľadov a Kultúrneho života Andrej Mráz z Petrovca a mnohí ďalší...^[8]

[5] Porovnaj heslá: Majska skupština (May Assembly) a Žiadosti slovenského národa.

[6] Napr. analógie pri vzniku vlajky s trikolórou v roku 1848, hymny *Zdravljica* vznikla v rovnakom čase ako *Matušková Nad Tatrou sa blýska*, kodifikácia jazyka rovnako na stredoslovenskom základe, vznik Matice s rozdielom jedného roka (1863, 1864). (Matica slovenská a projekt paralelných slovensko-slovinských dejín, *Matica.sk*)

[7] Matica slovenská v Martine mu odhalila v roku 2025 bustu. „Hneď po založení Matice mala 350 riadnych členov. Prvým predsedom bol Dr. Ján Bulík a podpredsedom Samuel Štarke, jeden z nositeľov myšlienky založenia Gymnázia v Petrovci, biskup ev. cirkvi... následne predseda MS v Juhoslovanskom kráľovstve...“ (Obšust, Kuzmanović, 2023, s. 89)

[8] Ján Sirácky, Štefan Homola, Branislav Abafi, Miloš Krno, Ján Kvačala, Ján Pálik, Ján Branislav Mičátek, akademik Ján Kmeť, štúrovec Jozef Podhradský a ďalší. Juhosláviu navštívil aj Alexander Matuška, narodil sa tu a pôsobil davista Andrej Sirácky z Petrovca čo básnik a lekár Andrej Ferko z Kysáča.

Pri rešeršovaní vzťahu Srbov a Slovákov, nemožno spomenúť publikáciu Michala Eliáša, kde sa autor zaoberá aj Maticou srbskou, pričom uvádza, že srbské dejiny ovplyvňovali stáročné boje s Turkami, pričom bitka na Kosovskom Poli a pád Smedereva spôsobili dlhoročnú porobu Srbov, a tým pádom aj absenciu vlastnej literatúry, vedy, novín atď. Eliáš zdôrazňuje, že podnetom pre vznik Matice srbskej bolo utvorenie Maďarskej akadémie vied (1825), pričom jej vznik je prepojený so stretnutím zakladateľov na deň sv. Sávu^[9] iniciované J. Hadžicom a s periodikom *Letopis* (zdôrazňuje aj vplyv P. J. Šafárika, ktorý ovplyvnil jeho hl. redaktora Magaraševiča). Dodáva, že prvú etapu postihli spory o jazyk, pozastavenie (1835) a obnovenie činnosti (1836), neskôr presunutie z Pešti do Nového Sadu, oživenie činnosti v roku 1864, opätovne pokusy o zatvorenie, modernizáciu *Letopisu*, zverejnenie Čajakovho prehľadu slovenskej literatúry a prekladu Vajanského *Suchej ratolesti*, oslava storočnice v roku 1926 a odolávanie politickým náporom, obdobie okupačnej správy, povojnové obnovenie a rozšírenie činnosti, vydanie srbochorvátskeho pravopisu s Maticou chorvátskou, vydanie zákona o Matici srbskej v roku 1992 či vydanie bilingválneho zborníka o srbsko-slovenských literárnych vzťahoch (1991) (Eliáš 2010, s. 20-25) Do hĺbky čias zakladania Matice srbskej ide aj štúdia Maroša Melichárka (Melichárek, 2023), ktorá oboznamuje slovenského čitateľa o kontextoch zakladania Matice srbskej. Ak sme doteraz písali o Slovákoch zo Srbska či Srboch, tak v tomto prípade ide o text Slováka zo

Slovenska, ktorý sa venuje Karadžićovi, srbskému povstaniu proti Osmanskej ríši, národnému obrodeniu Srbov či juhoslovenským partizánom. Melichárek zdôrazňuje, že Matica srbská, ktorá má v roku 2026 dvestoročnicu (založenie v roku 1826; išlo o prvú z rodiny slovanských matíc), bola prvým významným spoločenským, kultúrnym a vydavateľským spolkom južných Slovanov. Podľa autora korene pre vznik národných hnutí a tvorenia matíc vychádzajú sprostredkované aj z Veľkej francúzskej revolúcie, ktorá pod vplyvom ideí suverenity, sebaurčenia, rovnosti práv ovplyvnila aj národy Balkánu (Štefan Živković preložil *Spoločenskú zmluvu* od J. J. Rousseaua (porovnaj: Perný, 2012), uvádza autor), ktoré boli v tom čase v područí upadajúcej Osmanskej ríše, pričom bližšie sprostredkúva komplikovaný obraz srbských dejín spojený s povstaniami, exodom Srbov a diplomatickou politikou Miloša Obrenovića. Tu treba dodať, že pre elementárne poznanie dejín srbskej kultúry je v Českom a Slovenskom prostredí zásadná rovnomenná ilustrovaná kolektívna monografia vydaná v roku 1995 v českom jazyku (Kol. aut., 1995); v roku 2013 tiež vzniká kniha *Dějiny Srbska* ako dielo šiestich historikov, ktorá tiež obsahuje presah k česko-srbským vzťahom (Pelikán, Havlíková, 2013). Melichárek vo svojej štúdii zdôrazňuje, že Vojvodina vytvorila jadro srbského intelektuálneho života.

Maticu srbskú založili intelektuálne kruhy z Pešti a Nového Sadu s výkonným výborom, radami, druhmi členstva, Magaraševič, Šafárik a Mušicki založili *Letopis*, ktorý vychádza dodnes, a venoval

[9] Sv. Sáva je uctievanou a hlavnou politickou a náboženskou osobnosťou Srbov ako prvý srbský arcibiskup, pravoslávnej cirkvi.

sa témam jazyka, literatúry, histórie, náboženstva, folklóru a kultúry Srbov. Pri vzniku Matice srbskej stáli osobnosti ako spisovateľ Jovan Hadžić, ktorý participoval aj na príprave *Občianskeho zákonníka* a spracoval históriu srbského povstania; ďalej Gavriilo Božitovac, Jovan Demetrović, Josif Milovuk, Petar Rajić, Avram Rozmirović, Georgije Stanković či Teodor Pavlović, ktorý založil tiež *Serbski narodni list* v Budíne. Matica srbská a jej počiatky však boli spojené aj s jazykovými spormi (Vukova jazyková reforma vs. Hadžić). V *Letopise* vyšli tiež správy o dielach Bernoláka, Kollára, Šafárika či Herkeľa (Schwarz, 2026). Melichárek dodáva, že prvá fáza existencie Matice srbskej položila stabilný základ pre ďalší rozvoj aktivít, keď začala bohatú vydavateľskú a vedeckú činnosť.

Spisovateľ, spoločenský vedec, súčasný riaditeľ Archívu Vojvodiny, člen Matice srbskej aj slovenskej, Asociácie spisovateľov Vojvodiny a Asociácie pre kultúru, umenie a medzinárodnú spoluprácu Ad-

ligat Dr. Nebojša Kuzmanović (*1962, Gradačac) bol v roku 2025 na VI. kongrese matíc a inštitúcií slovanských národov ocenený Mimoriadnou Cenou Matice slovenskej práve za rozvoj slovensko-srbských kultúrnych vzťahov (toto ocenenie rozhodne nie je iba formálne, ale vychádzajúce z reálnej kultúrnej praxe^[10]). Kuzmanovićovi, ktorý v minulosti vydal podnetnú knihu *Romantizmus v srbsko-slovenských literárnych stykoch* (Kuzmanović, 2023) práve vychádza ďalšie dielo, kniha esejí s názvom *K slovanskej rovnakosti* (Kuzmanović, 2025) s podtitulom *Spisy o literatúre*, preložená slovenským literátom žijúcim v Srbsku Martinom Prebudilom (*1960, Obrenovec, Srbsko).^[11] Osciluje medzi filozofiou, literárnou kritikou zameranou na analýzu poézie, estetikou a všeobecne kulturológiou. Táto štúdia a prvé podnety pre záujem o tému srbsko-slovenských kultúrnych vzťahov vychádza z doslovu k tejto knihe; nadväzuje však k ďalším a rôznorodým autorovým prácam (Kuzmanović 2023a, 2023b, 2024, 2025a-f, Obšust, Kuzmanović, 2023). Kuzmanović v novej knihe otvára dvere do nepoznaných svetov bádania medzi filozofiou,

[10] Dr. Nebojša Kuzmanović je podkutý poctivým štúdiom na Filozofickej fakulte v Novom Sade, kde sa venoval srbskej a komparatívnej literatúre (napísal vzácnu a pre poznanie kultúr potrebnú doktorandskú prácu o Srbsko-slovenských literárnych vzťahoch v ére romantizmu, pričom téme sa dlhoročne systematicky venuje). Po štúdiách pracoval ako šéfredaktor a redaktor niekoľkých periodík, vydavateľstiev, kde publikoval svoje eseje, recenzie a štúdie, pričom je známy tak srbskému, ako aj slovenskému čitateľovi. Kariérne sa zapojil aj do aktívnej kultúrnej politiky (funkcie v obci Báčska Palanka, zástupca pokrajinského tajomníka kultúry a i.). Vydal desiatky kníh zameraných na filozofiu, kulturológiu a medzikultúrne vzťahy, etnológiu a literárne dejiny. Je nositeľom vyše pätnástich ocenení. Posledné mu dala práve Matica slovenská v roku 2025 (súčasne ju odovzdali aj prekladateľovi tohto diela Martinovi Prebudilovi), a to za rozvoj slovensko-srbských kultúrnych vzťahov symbolicky na konferencii venovanej osobnostiam, ktoré spájajú Slovákov a Srbov – Jánovi Kollárovi a Pavlovi Jozefovi Šafárikovi.

[11] Martin Prebudila sa taktiež mimoriadne zaslúžil o rozvíjanie súčasných najmä literárnych vzťahov medzi Slovenskom a Srbskom, čo bola napokon aj jeho téma na VI. kongrese matíc a inštitúcií slovanských národov. Martin Prebudila je autorom celého radu prekladov medzi srbskou a slovenskou kultúrou. Po boku Miroslava Demáka sa v spolupráci s Maticou srbskou a Slovenským literárnym centrom podieľal na vydaní bilingválnej antológie srbskej a slovenskej poézie po roku 1945 s názvom *Nežnosť slovenská*.

42 | dejinami a poéziou až k mystickým zamysleniam o tom, kto sme, prečo tu sme a v čom spočíva zmysel existencie človeka, Srbov, Slovákov či Slovanov na pozadí kultúrnych dejín.^[12] Aj keď v súvislosti s Danilom Kišom uvádza, že človek píše zo zúfalstva a beznádeje – keď mu nič iné nezostáva, čím odkazuje na to, že osvietenie ľudí je márna úloha, pretože iba blázon môže písať knihy s vedomím, že ich nikto nebude čítať – treba k tomuto existencialistickému konštatovaniu dodať, že Kuzmanovičove knihy už teraz majú reálny vplyv na srbsko-slovenské literárne vzťahy. Tieto knihy majú aj s presahom do budúcnosti potenciál byť čítané a reflektované, a to minimálne intelektuálmi Slovenska a Srbska. Nejde o texty pre široké masy, ocenia ich však ľudia z intelektuálnej sféry, ktorí sa pýtajú na závažné otázky pre dejiny, filozofiu a literatúru.

Daničić, Zmaj, Vuk a Miletić sú všetko osobnosti, ktoré sú spojené aj so Slovenskom, zdôrazňuje Kuzmanović. V podstate možno hovoriť o prieniku medzi druhou a treťou vlnou národného obrodzenia so srbskými dejateľmi, čo bolo verifikované aj na martinskej konferencii k druhej vlne národného obrodzenia.

Prvým z tých, ktorým sa vo svojej štúdií Kuzmanović s odvolaním na Kovijanića (Kovijanić 1939) venuje, je Đuro Daničić, ktorý sa už ako 17-ročný stretáva so štúrovcami ako predstaviteľ všeslovanskej idey, a práve v tomto prostredí, kde sa stáva Štúrovým žiakom, kde prekladá, kde píše

básne, aforizmy a rozpravy, sa rodí idea reformovania spisovného srbského jazyka ešte predtým, než sa vo Viedni stretne s Karadžićom. Daničić sa poznal so Slovákami Jankom Štúrom, Andrejom Hodžom a Pravoslavom Červenákom (Kuzmanović, 2024).

Druhým je Jovan Jovanović Zmaj, ktorý sa taktiež ako 17-ročný v roku 1850 zapísal na evanjelické lýceum v Bratislave, pôsobil však aj v Modre a Trnave, pričom navštevoval tak katolícke, ako aj evanjelické školy. Skúšku zložil u samotného reformátora slovenčiny Martina Hattalu. Autor tiež vybádal, že sa Zmaj otec školil na Slovensku, čo spôsobilo aj jeho oduševnenie voči Slovákom, čo sa prejavilo aj napísaním veršového protestu proti zatvoreniu Matice slovenskej. Zmajov tiež požadoval lepšie poznanie sa medzi slovanskými národmi a upevnenie vzájomných vzťahov, tak so Slovákami, ako so Srbmi a Chorvátmi. Zmaj má meno a bustu v slovenskej Modre odhalenú v roku 2016.^[13]

Do tretice Kuzmanović uvádza Svetozara Miletića ako veľkého bojovníka za národnostné práva Slovákov, Srbov a Rumunov, ktorý má pamätnú tabuľu pod bratislavskou budovou Matice slovenskej, pôvodne Slovenskej ligy. Miletić sa zastal Slovákov pri zatvorení Matice slovenskej, na Uhorskom sne me proti tomuto činu protestoval. Tri roky strávil v Bratislave, pôsobil rovnako v evanjelickom, ako aj katolíckom vzdelávacom prostredí a svoje názory formuloval podľa Kovijanića priamo pod

[12] Autor texty písal v čase postgraduálneho štúdia na FF v Novom Sade. Letopočet 1999 pripomína tragické súvislosti, ktoré zasiahli srbský, slovenský, juhoslovanský ľud počas bombardovania zo strany USA. Nemožno sa čudovať, že autor s hlbavým uvažovaním o svete siahol po existencializme, čo sa rozvinulo aj v jeho filozofických knihách (Kuzmanović, 2025e, Kuzmanović, 2018).

[13] (Jovan Jovanović Zmaj (1833 – 1904), *Epocha*)

vplyvom Štúra, ktorého vnímal ako podporovateľa všeslovanskej vzájomnosti, podporovateľa Kollára, Chomjakova a Mickiewicza.

Všetky uvedené kontexty sú rozšírené do hĺbky v prelomovej knihe *Romantizmus v srbsko-slovenských literárnych stykoch* (Kuzmanović, 2023). Kuzmanović rozoberá v prvej časti historický podklad (od Veľkej Moravy, cez osvietenstvo, racionalizmus až po romantizmus u Srbov), pokračuje slovenským romantizmom a pričom vyvrcholením knihy je podrobná analýza vzťahov vyššie a nižšie menovaných srbských dejateľov, vzťahu Daničića. Karadžića a Zmaja k Slovákom a napokon ostatných srbských romantikov k Slovákom, pričom bonusom sú pasáže o srbských literárnych spolkoch na Slovensku a zoznam Kovijanových diel v slovenčine, pričom práve Rista Kovijanića a Jána Kmeťa považuje za kľúčových autorov svojho výskumu.

Slávny Vuk Karadžić, uvádza Kuzmanović, začal spolupracovať so Slovákami už začiatkom 20. rokov 19. storočia, a to konkrétne s Martinom Hamuljakom (vymenili si tucet listov), no spolupracoval aj s českými a slovenskými klasicistami Palackým, Kollárom, Šafárikom a Benedikti-Blahoslavom, najmä pri zbierkach ľudových piesní, vzájomnom vplyve v kontexte všeslovanskej vzájomnosti (Kollár adoroval srbský jazyk, ovplyvnil aj juhoslovanskú myšlienku). So Štúrom ho spája, že obaja boli kodifikátori svojich jazykov a dokonca sa aj stretávali (1845 v Bra-

tislave, 1846 vo Viedni) a vzájomne si zasielali knihy. Kuzmanović dodáva, že v prípade Štúra a Vuka ide o symbolické spojenie medzi srbským a slovenským spisovným jazykom, vzájomnou pomocou v revolúcii 1848, ale aj výmen medzi srbskou a slovenskou literatúrou (Kuzmanović, 2023, s. 92–98). Petar Petrović Njegoš sa so Štúrom zoznámil vo Viedni, pričom Štúr poznal jeho dielo, mal o ňom vysokú mienku a zverejnil mu báseň v *Orlovi tatranskom*, preložil ju štúrovec Bohuslav Nosák, pričom existujú dohady, že bola venovaná samotnému Štúrovi. V krátkom expozé nemožno nespomenúť ani Branka Radičevića v kontexte Štúrovej kritiky jeho básní (Kuzmanović, 2023, s. 102). Kuzmanović tu spomína v kontexte literárnej kritiky aj Jozefa Podhradského, štúrovca, ktorý pôsobil v Srbsku, a jediného, ktorý prestúpil na pravoslávie. Podhradskému sa podrobne venuje matičiar Jozef Schwarz, ktorý pripomína, že prežil dve tretiny života v Srbsku, písal po srbsky a jeho dcéra Albína je autorkou prvej drámy v srbcine.^[14]

Texty Kuzmanovića presahujú až ku kultúrnej antropológii, etnológii a etnokulturoológii, keďže sa usiluje o hľadanie komparatívnych, archetypálnych analógií v slovanskej literatúre a mytológii (s hlbokým presahom k rusko-americkému lingvistovi Romanovi Jakobsonovi, štrukturálnemu antropológovi Claudeovi Lévi-Straussovi (analyzuje tu najmä srbské a ruské súvislosti), pričom to rámčuje analýzou srbsko-slovenských vzťahov^[15]

[14] (Jozef Podhradský, *Matica.sk*)

[15] Kuzmanović zdôrazňuje zamlčovaný fakt, že od konca 17. storočia do prvej polovice 20. storočia sa v Bratislave, Košiciach, Kežmarku, Modre a iných slovenských miestach vzdelávalo viac ako 2 500 srbských kultúrnych pracovníkov a tvorcov: spisovateľov, filozofov, pedagógov a vedcov. A taktiež fakt, že Šafárik, Kollár a Štúr ovplyvnili srbskú kultúru a juhoslovanskú ideu. Konštatuje, že Srbi mali zo všetkých národov najlepšie vzťahy práve so Slovákami. Uvádza tiež spojitost' cez Tomášikovu

ako paradigmatický príklad Kollárom a Šafárikom iniciovanej slovanskej vzájomnosti. Autor pozná a cituje významných filozofov a kultúrnych teoretikov od Kanta, Lipovetského až po Spenlera, čo dáva jeho textom vyšší intelektuálny rozmer. V eseji z roku 2001 o slovensko-srbských vzťahoch tieto poznatky prepája a pýta sa na závažné kulturologicko-filozofické otázky krízového vývoja západnej kultúry (úpadok postmodernizmu, západoeurópska uniformita, potláčanie malých kultúr, prirovnania k Babylonskej veži), pričom nachádza odpovede pre Slovákov a Srbov v slovanskej vzájomnosti ako obrane pred týmito procesmi.

44 |

V konkrétnej praktickej podobe slovanskej vzájomnosti Nebojša Kuzmanović spomína slavistické kongresy, spolupráce filmové, hudobné, cirkevné výmeny či vzájomné návštevy, pričom v t. č. konštatoval, že najmenšia spolupráca bola v oblasti literatúry, čo sa od napísania textu výrazne zmenilo, k čomu sa dostanem v závere štúdie. Cez Kollára tu odkazuje na Milosavljevića, Kmeťa a Kovijanića. Príspevok je dokladom toho, že Kuzmanović neberie program slovanskej vzájomnosti iba ako teoretickú konštrukciu, ale sám osobne prispel v praxi k realizácii tejto idey, ktorá sa v 19. storočí javila ako utopická, no v malých krokoch prináša veľmi konkrétne výsledky, minimálne na poli kultúry.

V kontexte analýzy srbských autorov v najnovšej knihe Kuzmanović výrazný priestor venuje

poézii srbského/juhoslovanského neosymbolistu Ivana V. Lalića, v ktorej rekonštruuje hlboké filozofické presahy do tzv. proto-histórie a rôznorodé zamyslenia nad tým, ako by sa vyvíjali dejiny, keby ich „nepísali víťazi“ resp. spochybnenie oficiálnych dejín, teda že každá vrstva času nesie určitú históriu a udalosti z minulosti sú viazané na naše konštrukcie.

Esej k srbskému poetovi, kritikovi a autorovi nominovanému na Nobelovú cenu za literatúru Miodragovi Pavlovićovi venuje v oblasti teológie, resp. porovnávacej religionistiky, pričom sa primárne skepticky zamýšľa na predkresťanským obdobím a jeho splývaním s kresťanstvom. Dochádza k provokatívnej dualistickej téze, že Srbi sú súčasne pohania (v zmysle slovanských kultúrnych základov) aj kresťania (pravoslávni) a k tomu, že ak by Srbi zabudli na svoju vzdialenú minulosť, viedlo by to k neexistencii ich budúcnosti.

Ďalším autorom, ktorý Kuzmanovića zaujal, je srbský spisovateľ, prvý srbský postmodernista Danilo Kiš, kde sa zaoberá jeho textami o zmysle literatúry, hľadá korene jeho myslenia v Sartrovi, analyzuje jeho anti-ideologický postoj, kritiku šovinistického nacionalizmu vznikajúceho z deštrukcie a popierania rodiaceho sa zo strachu a závidi a neznalosti iných jazykov a kultúr (napr. ak veľké literatúry neuznávajú malé literatúry, literatúry menších národov). Opisom jednotlivých autorov

hymnickú pieseň *Hej, Slavania*, ktorú spomína Kovijanić, v tej súvislosti, že len málo juhoslovanských občanov poznalo slovenský pôvod juhoslovanskej hymny. Snáď VI. kongres matíc a inštitúcií slovanských národov spojený s vedeckou konferenciou o druhej vlne národného obrodzenia, ako aj výskum srbsko-slovenských vzťahov realizovaný v lete 2025 túto situáciu aspoň čiastočne napravil. Naopak, Slováci zase v 19. storočí poznali pieseň romantického básnika Juraja Zvestoňa Bullu, ktorý spája bratislavskú porážku (z roku 907 n. l., keď bol zabitý veľkomoravský vládca Mojmir II. s kosovskou porážkou: „Bratislava, Bratislava, Tam zapadla Slávov sláva, ... Hej, Kosovo, krásne pole, Ty s', zavdalo Srbom bôle. Nad tebou vial barjak cár Lazara, Žije o ňom povest' stará.“

Kuzmanović približuje slovenskému čitateľovi poznanie o srbskej literárnej kultúre.

Pre srbsko-slovenský kontext je azda najvýznamnejším spojením prítomnosť Slovákov, resp. tzv. dolnozemskej Slovákov (používa sa tiež krajan, Slováci v zahraničí, vojvodinskí Slováci, pred rokom 1989 juhoslovanskí Slováci (porovnaj: Sirácky, 1968, s. 181-191)^[16]) v Srbsku (časť Vojvodina) ako etnickej skupiny slovenských prevažne evanjelikov, ktorá v 18. a 19. storočí osídlila v niekoľkých vlnách časť Srbska, ale aj Maďarska, Rumunska či Chorvátska za účelom náboženskej slobody (bližšie Sirácky, 1985, Bednárík, 1966). Slováci v Srbsku založili vlastnú Maticu slovenskú v Juhoslávii (pre vzájomné vzdelávanie je dôležité uviesť trilógiu Jána Babiaka, ktorá spracováva dejiny Matice slovenskej v Juhoslávii (vydal ju Archív Vojvodiny) (Babiak, 2023a, 2023b, 2023c), zakladali tiež rôznorodé spolky, vzdelávacie, osvetové či cirkevné inštitúcie, divadlá, tanečné, folklórne spolky, knižnice, umelecké spolky atď. Je pozoruhodné, že Slováci na Slovensku (porovnaj: Perný, 2023) a Slováci v Báčskom Petrovci vytvorili vôbec prvé úverové družstvá ako kolektívne jednotky založené na princípe „jeden človek, jeden hlas“ v celej Európe, dokonca s rovnakým názvom Gazdovský spolok, čo možno vysvetľuje, prečo bola idea samosprávy v bývalej Juhoslávii taká populárna. Z najnovšieho kulturologického výskumu – ktorý bol realizovaný v spolupráci autora tohto textu a evanjelického duchovného Dr. Branislava Kulíka – medzi Slovákami zo Srbska a Srbmi na vzorke 100 respondentov od

8. do 16. augusta 2025 vyplýva, že Slováci a Srbi majú nadštandardné vzťahy (kladné postoje v kontexte spolunažívania prevažovali od Slovákov smerom k Srbom, ako aj od Srbov k Slovákom), že vďaka inštitúciám, cirkvi, pamätníkom či pomenovaným školám a uliciach existuje stále silné povedomie o vizionároch všeslovanskej vzájomnosti Kollárovi a Šafárikovi, na srbskej strane tiež Miletićovi a Karadžićovi, ako aj všeobecne v pozitívnom zmysle o juhoslovanskej identite.^[17] Výskum Kuzmanovića a Obšusta, často citujúci Jána Siráckeho, uvádza, že udržaniu dolnozemskej slovenskej identity v Srbsku napomáhali/jú luteránske konfesijné identity, vzdelanie (Gymnázium Jána Kollára), Matica slovenská a Slovenské národné slávnosti (Obšust, Kuzmanović, 2023, s. 89).

II. Kulturologické intermezzo: 20. storočie, Československo a Juhoslávia

Aj keď sa predložená štúdia zameriava na 19. storočie a súčasnosť, nemožno obísť aspoň informatívny vývoj vzťahov medzi Srbmi a Slovákami v 20. storočí. Základné informácie poskytuje zborník vydaný v roku 1968 na pôde SAV (Hrozičnik, 1968). F. Jakab zdôrazňuje, že tejto téme sa venujú početné štúdie Hladkého, Chrobáka, Deáka, Hradečného, Stojkova, Micića, Starčevića, pričom autor konštatuje, že „čulé styky oboch partnerov – Československa a Juhoslávie – boli viditeľné naprieč celým

[16] Pozn. dodnes však funguje 80-ročný Spolok Slovákov z Juhoslávie, ktorý vedie Samuel Jovankovič a vydáva ročenku.

[17] K tejto téme však vyjde samostatná štúdia: Kulík, Branislav, Perný, Lukáš: *Výskum medzi slovákami a srbmi*.

medzivojnovým obdobím...“ (Jakáb, 2025). K téme tiež vznikla samostatná konferencia v Belehrade roku 2018.^[18] Slovensko a ČSR, ako aj Srbsko a Juhoslávia (fakt, že oba národy boli súčasťou spoločných štátov nemožno pri úvahách nad kultúrnymi dejinami ignorovať)^[19] spája historická skúsenosť mnoho-národnostných štátov, ktoré vznikli po rozpade Rakúsko-Uhorska, pričom už v medzivojnovom období spolupracovali ČSR, Rumunsko a Juhoslávia (medzi 1918 až 1919 Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov) v rámci obranného bloku Malá dohoda proti revízii Trianonu (Deák, 1968, s. 235-268). Pri vzniku Československa sa dokonca uvažovalo pri vytýčení hraníc o vytvorení koridoru pri Neziderskom jazere až do Juhoslávie, ktorý mal kopírovať slovanské osídlenie, ktoré v t. č. tam ešte bolo prítomné, avšak tento projekt bol zamietnutý, namiesto neho bolo povolenie československých vlakov na trati Bratislava – Rijeka (Klimko, 1980, s. 110). Krajanský kontext pri vzniku Československa bližšie analyzoval Ján Botík odkazujúci na Siráckeho, ktorý uvádza vznik Československého zväzu v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov (1921)

pre zastrešenie činnosti krajanských spolkov, ten združoval 73 českých a slovenských osád (Petrovec, Hložany, Pivnica, Kovačica, Padina, Aradáč, Erdvík, Stará Pazova a i.), pričom najaktívnejšie boli spolky akademikov a žien (Botík, 2014, s. 12-17). Prvé spolupráce medzi Československom a Juhosláviou, ktoré sa rozvinuli aj ku kultúrnej výmene vedcov a umelcov, predčasne ukončili zložité politické súvislosti druhej svetovej vojny, ako aj vnútropolitické problémy. V kontexte predmníchovskej situácie stojí za pozornosť výrok solidarity rečníka na juhoslovanskej manifestácii juhoslovansko-československého priateľstva Iva Lola Ribara: „Ak bude Československo napadnuté, bude juhoslovanská mládež pripravená ho brániť...“, pričom podľa prihlášok študentov za dobrovoľníkov bolo ochotných ísť až 60-tisíc ľudí ochotných brániť samostatnosť Československa (Čutková, 1968, s. 345). Československo-juhoslovanský kontext spája antifašistická rezistencia – na slovenskej strane Slovenské národné povstanie a slovanský rozmer oslobodenia (povojnová renesancia slovanského mesianizmu v nových pomeroch^[20]), na druhej

[18] *K histórii vzťahov medzi Československom a Juhosláviou, Hlas ľudu*

[19] Obchodná výmena bola rozsiahla (napr. spoločnosť Jugočeška), vyvážali sa zbrane, pôsobili aj závody Škoda a brnenská Zbrojovka; Juhoslávia zase dodávala pre ČSR obilie, tabak, rudy. Dochádzalo tiež k výmene v oblasti technickej inteligencie (napr. architekt Jiří Stibral navrhol kúpeľné objekty v chorvátskom meste Kupari z opačnej strany Jože Plečnik prispel k pretvoreniu Pražského hradu). Pre československý kontext populárnej Vegety. Vzniká tiež film o Štefánikovi, ktorého hrá juhoslovanský herec Zvonimir Rogoz. Miletičova ulica v Bratislave, pomenovaná po slávnom srbskom dejateľovi, je tiež symbolom kultúrneho premostenia medzi ČSR a Juhosláviou. Na budove bratislavskej Matice slovenskej je umiestnená na počesť Miletiča aj pamätná tabuľa. Pre zaujímavosť treba dodať, že Masaryk bol tiež stúpencom Kollára. (Československo-jugoslávské vzťahy, *Wikipedia*). Tematike vzťahov ČSR a Juhoslávie sa venujú v odbore balkanistika na Masarykovej univerzite v Brne.

[20] Masové slávnosti na hrade Devín, symbole štúrovcov, sa realizovali v pro-slovanskom duchu, čo dokumentuje raritná kniha. Davista Michal Chorváth tu v úvode píše: „Nečudo teda, že priebehom tejto vojny mocne ožila myšlienka slovanskej vzájomnosti. Postarali sa o to Nemci, ktorí dobre vybadali, že v súčasnom svete práve Slovania nesú dopredu ideu sociálneho pokroku a hlboko prežívajú otázky svojej politickej slobody... Myšlienka slovanskej vzájomnosti nie je nič nového a vo svojej ušľachtilej Kollárovskej podobe, v ktorej ju vyznávali utláčané slovanské národy, neohrozovania nikoho. Jej víťazstvo

juhoslovanský protifašistický odboj vedený Titom, čo bližšie analyzujú najnovšie štúdie v zborníku Matice slovenskej.^[21] V tomto kontexte uvádza Hrozičnik napr. fakt, že vysielateľ Slobodna Jugoslavia vysielal informácie o Slovenskom národnom povstaní, a naopak, povstalecká *Pravda* zase informovala o boji juhoslovanskej armády, pričom pozdravný telegram SNR hlavnému štábu maršala Tita obsahuje text v duchu protifašistickej solidarity: „Bola to Vaša krajina, ktorá sa nikdy nevzdala aktívneho boja proti nemeckým fašistickým votrelcom a vedela po dlhý čas, izolovaná od hlavných spojeneckých armád úspešne vzdorovať. Vieme,

že sme podobne ako vaši partizáni súčiasťou ohromných spojeneckých armád...“ (Hrozičnik, 1968, s. 389-391). Po roku 1945 vznikajú veľvyslanectvá v Prahe a Belehrade, vznikli tiež konzulárne úrady v Bratislave a Záhrebe, vzniká Zväz priateľov Titovej Juhoslávie, ktorá sa následne spojí s Česko-slovensko-juhoslovanskou spoločnosťou pre kultúrne a hospodárske styky (Kolářová, 2014). Vzniká tiež prvá úspešná hospodárska zmluva.^[22]

V roku 1946 Prahu navštívil Tito^[23] a česko-slovenskí experti tiež pomáhali s veľkými projektami pri budovaní Juhoslávie. V rámci kultúry nemožno nespomenúť, že v roku 1948 vychádza

v tejto druhej svetovej vojne je víťazstvom humanizmu a práva aj slovanských národov na svoju samostatnosť vedľa ostatných slobodných národov sveta.“ Chorváth dodáva, že práve slovenský národ má tradíciu v Kollárovi, Šafárikovi, Hollom a Štúrovi. Založenie Vseslovanského združenia a Vseslovanský deň na Devíne vníma ako veľkolepú manifestáciu slobody. Budúci prezident ČSR a medzitým politický väzeň Gustáv Husák píše o spojení slovanských národov v myšlienkach Hollého a Kollára, Šafárika, Vajanského v kontexte, „keď povieš Slovan, nech ozve sa človek“. Laco Novomeský tu spomína Cyrila a Metoda, ich prenasledovanie, spomína taktiež Kollára; dodáva, tiež kontext rovnoprávneho príslušenstva slovanských národov vo všeslovanskom svete. Básnik a politik L. Novomeský bol súčasne predsedom Vseslovanského združenia v Bratislave. Listami Šafárika z Nového Sadu, listami Kollára z Pešti, listami Štúra z Modry, ktoré sa našli u Sreznovského, začína sa prejav davistu a budúceho popraveného politického väzňa Vladimíra Clementisa, ktorý nezabúda ani na Palárika, Radlinského, Hollého či sv. Cyrila a Metoda. Táto raritná publikácia je svedectvom, a súčasne dokladom o iniciatíve slovenskej inteligencie ísť po vojne slovanskou cestou. (Cit podľa Mrlíana, 1945.)

[21] V publikácii *Bojovali za našu slobodu* (Koňariková, 2024) sa nachádzajú kapitoly spracované autormi, ktoré mapujú osudy odbojových matičiarov a partizánov pôsobiacich v Juhoslávii, konkrétne v oblasti Vojvodiny (severná Juhoslávia), a naopak Juhoslovanov, vrátane Srbov pôsobiacich v Turci po boku bratov Viliama a Bohuša Žingorovcov. Kniha neostáva iba pri slovenskom území, ale zahŕňa aj aktivity slovenských aktérov v zahraničí – vrátane Juhoslávie, Maďarska a Bulharska – a ich zapojenie do európskeho protifašistického hnutia. V knihe možno vyhľadať konkrétne prípady spolupráce alebo paralelných odbojových aktivít Slovákov a Juhoslovanov. Uvádza sa identifikácia najmenej 50 konkrétnych účastníkov Slovenského národného povstania z vojvodinských slovenských komunít – z regiónov Bácska, Srem a Banát. Príspevky od S. Jovankoviča, A. Horvátovej či K. Obsusta poukazujú na konkrétne vojenské jednotky, diplomatické misie, zločiny voči slovenskému obyvateľstvu i význam kultúrnych činiteľov v Juhoslávii. Kniha obsahuje historicky prvú štúdiu o vojnových zločinoch proti Slovákom vo Vojvodine z dokumentov Archívu Vojvodiny. J. Tkáč v príspevku o vojvodinských Slovákoch v Juhoslávii počas druhej svetovej vojny opisuje vznik a činnosť slovenskej brigády, ktorá pôsobila na sriemskom fronte (1944 – 1945).

[22] Dovoz predstavoval obilie, suroviny, polotovary, ČSR posielala priemyslové stroje, palivo a pomáhalo s obnovou priemyslu.

[23] Tito navštívil aj televízne štúdiá Barrandov.

v ČSR kniha nositeľa Nobelovej ceny Iva Andrića *Most na Drine* (Andrić, 1948). Tito sa tiež stretol s predstaviteľmi Národnej fronty, slovenskej inteligencie, ktorá vznikla kooperáciou v procesoch v Slovenskom národnom povstaní. S Juhoslávou sympatizovali predstavitelia vlastenecky, všeslovensky a federalisticky orientovanej inteligencie, ktorá vznikla z kolektívu modernistického časopisu DAV, ktorý bol vydávaný v medzivojnovom období.^[24]

V dôsledku rozkolu medzi Stalinom a Titom v povojnovom období sa vzťahy ochladili. Davisti^[25] Husák, Clementis, Okáli a ďalší sa pre pozitívne postoje k federalistickému konceptu Juhoslávie a Titovi stali podozrivými pre štátnobezpečnostné

vyšetrovanie, aj v kontexte tzv. *Procesu proti titovským špiónom a rozvratníkom v Československu*^[26] (Clementis bol pre svoje postoje obžalovaný a označený ako titovský, sionistický, buržoázno-nacionalistický zradca v službách amerického imperializmu) (porovnaj Perný, 2023b, Rudé právo 20. 11. 1952, s. 3-6). Z titoizmu^[27] obvinili aj účastníkov SNP Ernesta Otta či Viliama Žingora či historika Jána Siráckeho (Koňariková, 2025). Davisti boli v 60. rokoch rehabilitovaní, čo im však nevrátilo zdravie, a ani Clementisovi život. Symbolicky rehabilitovaný Dr. Gustáv Husák už ako prezident federatívnej ČSSR navštevuje v roku 1973 SFRJ (Srbsko a Macedónsko), kde sa stretáva s maršalom Titom.^[28]

[24] DAV – generácia medzivojnových ľavicových umelcov, kritikov a politikov sústredených okolo rovnomenného časopisu, ktorej členovia sa po zákaze časopisu angažovali v protifašistickom odboji, založení povstaleckej ilegálnej Slovenskej národnej rady, Slovenskom národnom povstaní a povojnovom období. Pre vlastenecké, slovenské a federalistické postoje boli súdení v 50. rokoch vo vykonštruovaných procesoch. Rehabilitovaní boli v 60. rokoch 20. storočia, pričom prispeli k vzniku federácie Československa. Ku generácii patrili aj budúci funkcionári Matice slovenskej Novomeský, Clementis, Okáli či budúci prezident ČSSR Gustáv Husák. Davisti výrazne reflektovali prínos Kollára, Šafárika a Štúra a aktualizovali ho pre povojnový kontext moderného spájania slovanských národov (Perný, 2021, Perný, 2022, Perný, 2023b).

[25] Pre srbsko-slovenský kontext a davistov je mimoriadne dôležité, že z Vojvodiny pochádzal aj davista, sociológ, učiteľ, filozof a politológ Andrej Sirácky, ktorý viedol ľudovýchovný odbor Matice slovenskej v Juhoslávii, pôsobil vo vzdelávacom krúžku Sládkovič a bol tiež redaktorom časopisov *Národná Jednota*, *Náš život*, *Slovenská Jednota a Hlas ľudu* (bližšie: Sivičeková, 2014).

[26] Porovnaj heslá. Proces proti titovským špiónom a rozvratníkom v Československu, Wikipédia; Proces s rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku, Wikipédia

[27] Zaujímavosťou je anglická verzia Wikipédie, kde je pod heslom titoizmus citovaná poľská autorka Maria Turlejska, ktorá píše, že v t. č. sa mohlo zdať, že Clementis bude hrať rolu 'československého Rajka', pričom rozsah podozrení sa rozšíril cez južnú Moravu až do Prahy; zatknutí boli viac ako 50 osôb, Šling, Švermová, Clementis, Husák, Novomeský s tým, že boli označení ako *zradcovia*, *špióni*, *sabotéri* či *diverzanti*. V dôsledku mučenia a vyhrážok, obvinenia potvrdili, avšak ako jediný, budúci prezident Gustáv Husák sa napriek mučeniu nepriznal a tým zachránil život napr. L. Novomeskému, D. Okálimu a ďalším davistov. (Porovnaj: Titoism, *Wikipedia* a Perný 2023b, Perný 2025).

[28] V roku 1973 sa stretol Dr. Gustáv Husák s maršalom Titom v Juhoslávii na oficiálnej návšteve Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie a súčasne Srbskej socialistickej republiky v Belehrade. V tom čase už moderné mesto s miliónom obyvateľov sa stalo symbolom modernizácie, rovnako ako po zemetrasení vystavané macedónske Skopje, ktoré navštívil Husák nasledovne. Husák v tomto antifašistickom kontexte položil veniec rudých karafiátov na pamätníku neznámeho hrdinu na hore Avala pri Belehrade na pamiatku „synov a dcér juhoslávskych národov, ktorí padli v boji za slobodu a nezávislosť“. Husák tiež zasadil strom v novobelehradskom parku priateľstva, ktorý bol založený pri príležitosti prvej konferencie nezúčastnených

Od konca 50. rokov sa vzťahy medzi Československom a Juhosláviou postupne začali zlepšovať. V 60. rokoch uzatvorila Juhoslávia dohodu s RVHP, Juhosláviu navštevuje Antonín Novotný a do Prahy prichádza Josip Broz Tito, pre zaujímavosť navštívil aj slovenskú obec Špačince. V rámci tzv. Pražskej jari sa stal populárnym v ČSR aj juhoslovanský model samosprávneho riadenia (Bóka, 2017); inšpiroval ekonomických reformátorov v ČSR (napr. Šík, 1965).

V ČSR pôsobili na FAMU juhoslovanskí filmári ako Lordan Zafranović, Rajko Grlić, Srđan Karanović alebo Goran (Barešová, 2019), či dokonca svetovo známy Emir Kusturica, ktorý sa inšpiroval českým režisérom Otokarom Vavrom a jeho tvorba

sa tematicky stretáva s magickým realizmom filmu Jurajom Jakubiskom, o čom vznikla tiež porovnávací záverečná práca (Sláviková, 2021). V kontexte filmovej kultúry treba tiež uviesť zrkadlovo tvorené juhoslovanské a československé partizánske filmy,^[29] známe sa stali v oboch kultúrach tiež komédie.^[30] Slováci hrali aj v juhoslovanských filmoch.^[31] V ČSSR boli pre juhoslovanský kontext (lokalita, herci) známe filmy o Indiánoch.^[32]

V kontexte hudobnej kultúry treba pripomenúť, že populárny spevák Karol Duchoň, nositeľ Zlatej líry,^[33] o ktorom nedávno vznikol film *Duchoň* (2025), mal nielen matku z Petrovca (Olgu Lačokovú), ale celonárodne spopularizoval dve pôvodne

krajín v roku 1961. Na oficiálnych rozhovoroch medzi Titom a Husákom rokovali o zaistení trvalého mieru v Európe, potvrdenie priateľských vzťahov ČSR a Juhoslávie. Súčasťou návštevy boli aj otázky hospodárskej spolupráce a návštevy podnikov (chemický kombinát, z ktorého ČSSR dovážala syntetické vlákna a plastické hmoty; tabakový kombinát v Prilepe; poľnohospodársky kombinát Beograd). Juhoslávia je v televíznom dokumente Filmového spravodaja prezentovaná ako dynamicky sa rozvíjajúca socialistická krajina, pričom v závere cituje Tita: „Návšteva súdruha Husáka a jeho spolupracovníkov bola veľkým príspevkom k ďalšiemu rozvoju vzťahom medzi oboma našimi krajinami. Ukázala, že naše národy majú mnoho spoločného, a je treba aby sme vzájomné vzťahy spoločne rozvíjali...“ (Filmový spravodaj 46/1973, Gustav Husak u Jugoslaviji, 1973, ČSFD.sk)

[29] V SFJR to boli filmy napr. Tri (1965), Diverzanti (1967), Bitka na Neretve (1969), Most (1969), Valter brani Sarajevo (1972), Sutjeska (1973), Partizáni (1974), Partizanska eskadrila (1979), Pád Itálie (1981), v ČSSR Vlčie diery (1948), Kapitán Dabač (1959), Smrť savolá engelchen (1960, 1963), Zvony pre bosých (1965), Deň, Ktorý neumrie (1974), Smrť chodí po horách (1979), Povstalecká história (1984), v koprodukcii Vojáci svobody (1977) a predovšetkým Okupácia v 26 obrazoch (1978). Pozri viac na Dav dva

[30] V SFJR napr. Horúci vietor (1980), Ko to tamo peva (1980), Avanture Borivoja Šurdilovića (1980), Maratonci (1982) a v ČSSR napr. Limonádový Joe (1964), Marečku, podejte miro (srb. Mareček, dodajte mi nalivpero) (1976) či Vrchní prchní (1981). Pozri pre bližšie Barešová, 2019

[31] Napr. Ivan Palúch vo filme Biće skoro propast (1968), Rapaičová, Furková vo filme SFRJ a ČSSR smrť pána golužu (1982). K prvým filmom slovensko-vojvodinskej produkcie patrí Mišo (1985), čo juhoslovanská filmová adaptácia poviedky J. Čajaka ml., kde si zahral herec Dušan Jamrich.

[32] Dobrodružne westerny Haralda Reina a Haralda G. Peterssona s Pierrom Briceom a Lexom Barkerom na motív kníh Karla Maya Winnetou (prvá časť vznikla v roku 1963, bol to druhý najnavštevovanejší film, ktorý si pozreli 12 miliónov divákov), pričom nahrávanie nielenže prebiehalo na území Juhoslávie (Plitvičké jazerá). Medzi hercami a v komparze hrali aj Juhoslovania Milivoj Popović-Mavid, Hrvoje Svob, Sime Jagarinac, Gojko Mitić, Vladimír Krstulović či Ilja Ivezić.

V juhoslovanských westernoch Náčelník veľký had (1967) a Synovia veľkej medvedice (1966) si po boku juhoslovanských hercov zahrali slovenskí herci napr. Ľapák, Majerčík, Adamovič a Jablonský.

[33] Analógiou k nemu sú napr. Hasan Dudíć či Predrag Živković Tozovac.

Maršal Tito na návšteve v Prahe 1968 vedľa Svobodu a Dubčeka
Zdroj: Novosadský rozhlas

50 |

juhoslávské piesne *Pieseň o decembri* (1971) (*Jedne noći u decembru* od Kemala Montena, 1971) a *Elena* (nahrála Pro Arte, zložil Đorđe Novković, 1974) ako druhá strana singlu *V slovenských dolinách* z roku 1976. Slováci si Juhosláviu tiež spájajú s vydávaním zahraničných vinylových bigbítových platní pod značkou *Yugoton*, ktoré sa šírili aj v ČSSR (avšak ne-

oficiálne cez burzy a dovoz)^[34]. Juhoslovanskú hudobnú produkciu poznali najmä tí Slováci z ČSSR, ktorí navštívili SFRJ v rámci dovolení.^[35]

Ak sa zameriame na srbsko-slovenské výmeny vo výtvarnom umení (v „oboch juhosláviách“), tak je to jednak známa kovačická insita (Zuzana Chalupová, Marin Jonáš a i.^[36]) zapísaná na zozname

[34] V zbierkach milovníkov hudby sú dodnes platne interpretov Beatles, Rolling Stones či Deep Purple.

[35] Medzi najznámejších juhoslávskych hudobníkov v ČSSR možno zaradiť chorvátskych Srebrna Krila, Olivera Dragoevića, bosniansku kapelu Bijelo Dugme (hral tu známy Goran Bregović), chorvátsko-macedónsku speváčku Ljupku Dimitrovsku či srbsko-juhoslovanský Miki Jevremović, bosniacka rocková kapela Divlje jagode a mnohí iní, avšak títo interpreti boli známi najmä tým občanom, ktorí navštívili napr. počas dovolení Juhosláviu. O popularizáciu balkánskej hudby sa v súčasnosti zaslúžila J. Handlovská (matku má zo Sarajeva), ktorá spieva piesne srbské, chorvátske a i. O popularizáciu skladieb Balkánu sa zaslúžil aj DJ Fero Hora, ktorý zaraďoval v rámci relácie Pop antikvariát v Slovenskom rozhlase rubriku Melódie stredomoria. Fero Hora, *STVR*

[36] Zuzana Chalupová, Wikipédia, Martin Jonáš, Galéria insitného umenia

UNESCO, ale aj moderní tvorcovia ako Zuzka Medved'ová, Cyril Kutlík, Ján Koniarek, Mira Brtková, Milan Súdi, Pavel Pop, Pavel Čáni a mnohí ďalší, ktorých diela analyzuje aj teoretik, dolnozemskej Slovák Vladimír Valentík (Valentík, Kišgéc 1997, Valentík, 2004, Valentík 2022, Valentík 2023, Valentík, 2025). V kontexte výmeny vznikla výstava *Juhoslovanské umenie* v Slovenskej národnej galérii, ktorú zdokumentovali v Týždni vo filme,^[37] pričom výstava obsahovala diela umelcov Mladena Srbinovića, Jakoba Savinšeka, Miljenka Stanića a Zlatka Pricu. Do kontextu výtvarného možno spomenúť Ivana Meštrovića (socha Kukučina v Bratislave) a pre čisto srbský kontext s európskym presahom je to výtvarníčka Nadežda Petrovićová.

V neposlednom rade v 60. a 70 a 80. rokoch je to architektonická moderna a neskorá moderna,

monumentálne pamätníky, experimentálny či štruktúrally urbanizmus v SFRJ (označované najmä ako brutalizmus), zdokumentovaná na stránke Spomenik^[38], ktorá je tiež zrkadlom rozvíjajúcej sa moderny v ČSSR.^[39]

Pre kulturologický kontext treba dodať, že juhoslovanské pobrežie patrilo v období socializmu medzi najobľúbenejšie destinácie občanov ČSSR, pričom práve turistické kontakty boli prvým zo živších prvkov vzájomných vzťahov. Pre Slovákov na Slovensku je Srbsko, ale aj SFRJ dodnes mimoriadne atraktívnou destináciou práve cez turistickú skúsenosť celej generácie „Husákových detí“^[40] s bývalou Juhosláviou.^[41] Slováci vnímajú národy Juhoslávie nostalgickou optikou (fenomén jugonostalgia^[42]) spoločenstva národov, ktoré spájali multietnické vzťahy na základe harmonizujúcej a mierotvornej

[37] Juhoslovanské umenie v Slovenskej národnej galérii], 4. šot, *SFD*, 1958

[38] Porovnaj: <https://www.spomenikdatabase.org/what-are-spomeniks>; Brutalizmus v Juhoslávii, *Wikipedie*; v kontexte pamätníkov a spomienkových miest v ČSSR porovnaj: Skrak 2023a, 2023b, 2024, 2025

[39] Za unikát sa považuje napr. obnovené Skopje zničené zemetrasením, ale aj sídlisko Nový Belehrad, Centrum Sáva, Genex Tower, Nový Záhreb, SPENS v Novom Sade, Haludovo Palace Hotel, Hotel Zlatibor, Hotel Vrbak. V Českej republike je v tomto štýle postavená budova sídla ČSSZ v Prahe či Drákulov. Zrkadlovými príkladmi moderny, neskorkej moderny a brutalizmu v ČSSR sú Most SNP v Bratislave, Pamätník Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, budova Slovenskej národnej galérie, Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, dnes už zbúraná budova Istoropolisu či kúpele v Trenčianskych Tepliciach, Slovenský rozhlas, novostavba SND, Krematórium v Bratislave, budova Federálneho zhromaždenia v Prahe, Nová scéna Národného divadla v Prahe, komplex Thermal v Karlových Varoch. V súčasnosti sa popularizácii témy brutalizmu venuje napr. Peter Szalay (autor kníh *Moderná Bratislava*, *Sprievodca architektúrou Bratislavy*). Na juhoslovanskej strane sú to napr. architekti Bogdan Bogdanović, Dušan Dzamonja, Miodrag Živković, v ČSSR napr. Vladimír Dědeček, Ivan Matušík, Martin Kusý, Jozef Lacko, Konček Skoček Titl, Dušan Kuzma či Ferdinand Milučký.

[40] Husákové deti je označenie generácie detí v silnej populačnej vlne v ČSSR, ktorá vznikla v dôsledku pro-rodinnej politiky (mladomanželské pôžičky, príspevky pri narodení dieťaťa, riešenie bytovej otázky a masová výstavba bytov), ktorá viedla k nárastu pôrodnosti. (Pozri heslo: Husákové deti, Wikipédia)

[41] Napr. Plavi Horizonti, známa pláž na polostrove Luštica neďaleko Tivatu (Čierna Hora), bola v 70. a 80. rokoch 20. storočia jednou z najobľúbenejších destinácií pre turistov z Československa (Návšteva zástupcov kraje: Černohorský Tivat má nejen turistický potenciál, *Deník CZ*).

[42] Heslo Yugo-nostalgia rezonuje aj ako kultúrny a politický fenomén. (Pozri: Yugo-nostalgia, *Wikipedia*)

Gustáv Husák a maršal Tito v Belehrade
Zdroj: Filmový spravodajca

dominancie slovanstva, plurality, rovnoprávnosti, tolerancie a nezávislosti (členstvo v Hnutí nezúčastnených krajín^[43]). Slováci na Slovensku vo všeobecnosti dodnes vnímajú Juhosláviu pozitívne ako spoločnosť, ktorá bola pod Titovým heslom štátu, v ktorom má každý národ rovnaké práva. Vnímaná bola ako slobodnejšia, demokratickejšia, samo-

správna, otvárala tiež dvere tak k západnej kultúre či k emigrácii (Juhoslávia sa stala jediným miestom, kde sa mohli stretnúť obyvatelia Východu s obyvateľmi Západu ako určitý spojovník dvoch svetov), slobodnejšiemu prístupu k západnej hudbe a západným produktom, ako aj k povestnej juhoslovanskej pohostinnosti.^[44] Menšie znalosti sú už v oblasti napr.

[43] Hnutí nezúčastnených zemí, Wikipédie

[44] Tieto tézy v kolektívnom vedomí národa zrkadlovo verifikuje mediálny obraz v článkoch, blogoch, reportážach a pod. rôzneho zamerania, ako napr: Divanovic, TV noviny, SME, Travelistan, Blog N, Pravda, Dobré noviny, Emefka. Jancura v článku pre Pravda píše, že „...získať potrebné doklady na vycestovanie do Juhoslávie nebolo preto ľahké. Išlo o devízový príslub, čiže povolenie na predaj valút, ktoré vydávala Štátna banka československá, a výjazdnú doložku k cestovnému pasu od vtedajšej polície, zvanej ZNB... Belehrad však ochotne udeľoval vstupné víza občanom Československa, a to najmä po auguste 1968. V západných štátoch a bývalej Juhoslávii sa vtedy nachádzalo okolo 80-tisíc dovolenkujúcich Čechov a Slovákov. ... V lete 1988 navštívilo letoviská pri Jadrane takmer štvrt milióna československých turistov. Podľa údajov v Encyklopédii Slovensko z roku 1980 najviac ľudí sa zúčastňovalo zahraničnej rekreácie prostredníctvom odborov. V roku 1979 to bolo okolo 31-tisíc osôb. Okrem toho sa vtedy 9 850 detí odborárov zúčastnilo zahraničnej pionierskej rekreácie v štátoch východného bloku.“

perzekúcií cirkví a ich predstaviteľov či politických oponentov, čo bola odvrátená strana projektu. Aj keď možno konštatovať, že tieto jugo-nostalgické postoje u Slovákov na Slovensku sú idealizujúce, aj z najnovšieho spomínaného výskumu vyplýva, že dodnes je v Srbsku medzi Slovákami v Srbsku, ktorí túto skúsenosť majú viac prežitú, pozitívny postoj k bývalej Juhoslávii. Taktiež je prítomná dvojité identita, teda okrem etnicity srbskej, bosnianskej, rusínskej či slovenskej sa mnohí pripájali aj k identite juhoslovanskej ako symbolu rovnoprávnej koncepcie (už dnes neexistujúceho) štátu. K juhoslovanskej identite v Srbsku tiež napomáhajú zmiešané srbsko-slovenské manželstvá.

III. Rozpad Juhoslávie, problémy a vízie Slovanstva s otáznikmi

Po smrti Tita, ale ešte viac po roku 1989 – aj v dôsledku rôznych geopolitických súvislostí (rozpad juhoslovanskej federácie), zmeny politických režimov (inštalácia západného kapitalizmu), vojen (etnické a náboženské spory, bombardovanie Juhoslávie v roku 1999, srbsko-chorvátsky konflikt, problematiku Kosovo, odtrhnutie Čiernej Hory atď.) a ďalších zložitých súvislostiach – sa väzby opäť pretrhli a skomplikovali. Od rozpadu ČSSR a SFRJ už možno nájsť iba roztrieštené texty analyzujúce už iba vzťahy slovensko-srbské, slovensko-macedónske, slovensko-slovinské, slovensko-chorvátske, česko-srbské atď., pričom tieto vedomosti sú ako

roztrieštené sklo.^[45] ^[46] Dragan Stanić píše, že v časoch po páde Berlínskeho múru sa SR riešiac svoje problémy s ČR pustila do európskej integrácie, kým Srbsko blúdilo, a v naprogramovanom rozpade sa snažilo ochrániť Juhosláviu aj časť srbského národa, ktorý žil v rôznych častiach Juhoslávie (Stanić, 2024, st. 53). Tento proces transformácie reflektuje aj kanadsko-juhoslovanský režisér Boris Malagurski vo filme *The Weight of Chains*, ktorý tvrdí, že rozpad Juhoslávie bol plánovaný západom^[47], no súčasne si treba priznať, že súvisí aj so slovanskou hašterivosťou (ktorú stačí iba mierne podporiť napr. cez rôzne nacionálne kampane, na to, aby znova rozhorela), a ktorú trefne opísal Ján Kollár: „Chránme sa pred tupým, neznášanlivým a nenávisným vlastenectvom, pretože je často iba zámienkou k najčernejším skutkom, okrem krajanu pozná len nepriateľa, slúži často ako zdanlivé ospravedlnenie urazených ľudských práv a zneužitia násilia proti slabším susedom alebo krajanom patriacim k inému národu...“ (Kollár 1954). Kritizoval tým každého, kto je nekriticky a prehnane „pyšný na svoju národnosť a na svoj národ“ a bráni tým zjednocovaniu. Kollár presadzujúci zjednotenie Slovanov, všima si Timura (Timura, 2018, s. 224, 225), vyčítal Slovanom hádavosť. Podobne to vnímal aj Samuel Jurkovič, ktorý prehlásil, že najväčšou prekážkou je naša „sebeckosť a vzájomné ohováranie“, z čoho si len sami sebe škodu robíme (Perný, 2023a, s. 19). Kollár a Šafárik, uvedomujúci si slabosti Slovanov („lakomosť“, „chamtivosť“, „hašterivosť“) a roztrieštenosť Slovanov, mali preto

[45] Dominujú štúdie a publikácie, ktoré sú označené ako „krajanské“, teda orientujúce sa na dolnozemskej Slovákov v Srbsku, vzťah Srbov a Slovákov na Slovensku je však analyzovaný výnimočne.

[46] Napr. V. Malperová, E. Mannova, T. Móri, Koprivicová, Petrovičová, Štěpánek a Hladký.

[47] Rovnako ako rozsiahle privatizácie strategických podnikov po rozpade ČSSR (pozn. aut.).

v období monarchie iba minimalistické ciele – kultúrnu, literárnu, knižnú a vedeckú výmenu.

Herderovým proroctvom o humanistickej misii Slovanom inšpirovaní predstavitelia generácie Vseslávie boli presvedčení, že slovanské národy sú predurčené k ľudskosti, človečenskosti, k poznávaniu dobra, pravdy a krásy, že zmyslom ich existencie nie je nacionálna uzavretosť, nevraživosť, vojny, ale mier, spolupráca a ľudskosť, harmonizovanie skutočnosti. Tento utopický ideál je v nestabilnom 21. storočí o to viac aktuálny. Aj Kuzmány píše, že ľudskosť musí zostať najvyšším pravidlom všetkého usporiadania týkajúceho sa činnosti človeka ako i v spoločenskom živote, lebo ľudskosť je určenie človeka (Timura, 2018, s. 271).

Na Kollárove idey spolupráce národov nadviazal Dostojevskij, ktorý v časopise *Graždanin* prehlásil, že potreba slúžiť ľudstvu a bratská láska k ostatným národom dokonca aj na úkor vlastných záujmov je úlohou Rusov a podobnú modifikáciu nachádzame u Vladimíra Mináča, ktorý sa na Dostojevského odvoláva, že poslaním Slovákov je „...stať sa skutočným Slovákom, úplným Slovákom, značí stať sa bratom všetkých ľudí.“ (Mináč, 1993). Podobne Ľudovít Štúr zdôrazňuje, že „o ľudstvo ide koniec koncov, ktorého údmi sme my spolu so všetkými ostatnými národmi sveta“ (Štúr, 1987, s. 20). V tomto duchu uvádza svoju knihu aj Nebojša Kuzmanović. Sebapoznanie vlastnej kultúry je nemožné bez poznania iného, pretože „učenie sa od iných a iných pomáha nám aby sme sa lepšie poznali a aby sme sa zviditeľnili v iných, lebo sami o sebe nemôžeme jestvovať. Jediné

prostredníctvom rozličnosti, a v žiadnom prípade nie prostredníctvom uniformnosti a jednotvárnosti, sa vyvíja svojbytnosť a udržiava sa vitalita jednej kultúry...“ (Kuzmanović, 2023, s. 5).

Historickým faktom je, že slovanský fenomén tvoril významnú zložku v štátotvorných zložkách troch na slovanstve a antifašizme postavených štátov: ZSSR, SFRJ a ČSR, a to s prestávkou vojny po celé desaťročia.^[48] Kollárom, Šafárikom, Hollým a Štúrom kreované idey sa tak čiastočne a na určitý čas realizovali v praxi, aj keď v rôznorodých limitoch a režimoch od monarchie, kapitalizmu až po socializmus. Vladimír Clementis jasnozrivo napísal, že „...Kollárovo zdôrazňovanie, že vzájomnosť „nezáleží v politickom vŕchle Slávov sjednoceniu“, teda vo vytvorení jednotného slovanského štátu a jeho sústreďenie vzájomnosti na pole literárne a kultúrne vyplývalo z realistického odhadnutia vtedajších možností a situácie slovanských národov. Kollár bol príliš veľkým duchom, aby si neuvedomoval politické korene a politický dosah i ním hlásanej literárnej vzájomnosti. Ohlas, aký vyvolala jeho Slávy dcéra a štúdia o Vzájomnosti najmä medzi Čechmi, Juhoslovanmi a Ukrajincami, nemohol nechávať nikoho v tejto veci na pochybách...“ (Clementis, 1946, s. 9). Aj Šafárik na Slovanskom zjazde niečo naznačil: „Nože, keď sa iné národy o nás radia a rozhodujú o našej budúcnosti, poraďme sa aj my sami o sebe a o svojej budúcnosti...“ (Šafárik, 1848).

Slovania teda už raz historicky dokázali, že sú schopní spolupracovať^[49], tvoriť reálne štruktúry,

[48] Hypotéza: Ako by vyzeralo 20. storočie, keby sa SFRJ, ZSSR a Československo nerozpadli, sú slobodnejšie, demokraticky sa reformujú a sú naďalej súdržné a spolupracujú je otázkou, na ktorú nepoznáme odpoveď.

[49] Všeobecne pracovitosť ako antropologický symbol Slovanov, špeciálne u Slovákov, opisuje nielen Šafárik, ale aj známy slovenský spisovateľ v populárnom Marquezom inšpirovanom generačnom románe *Tisícročná včela* (Jaroš, 2014). Včela tu

Lukáš M. Perný

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Aleksandar Vučić a premiér Slovenskej republiky Robert Fico pri príležitosti osláv 80. výročia víťazstva v druhej svetovej vojne, ČLR, 3. 9. 2025.

Foto: Dimitrije Gol

| 55

moderné federatívne spoločenstvá generujúce kultúrne artefakty, hospodárske vzťahy, internacionálne spolupráce, povstať proti diktatúram, fašizmu a imperializmu, no zároveň historická skúsenosť s ich rozdelením, teda najmä práve Juhoslávie, ukazuje aj na vnútorné spory a krehkosť týchto spoluprác,

ktorá súvisí aj s hašterivosťou a nacionálnym egoizmom, čo dejatelia 19. storočia kritizovali. Slovanské národy sa musia poučiť, ak nechcú byť asimilované, ovládané, zotročené, kolonizované alebo pohltené do vnútorných sporov.

je ako matka Slovanov interpretovaná až v mytologickom zmysle odkazujú práve na pracovitnosť a azda aj Matice. S tým súvisí aj kontext tvorivosti človeka v kontexte napredovania národov, k estetizácii a humanizácii skutočnosti. Túto paralelu si všíma aj premiér R. Fico, znalý kontextu slovenských dejín, ktorý v príhovore do už vyššie citovaného zborníka *Matica slovenská v národných dejinách* (s. 7) píše (aj s vedomým srbského pôvodu slova): „Keď Slováci nemohli mať vlastného kráľa, ustanovili kráľovnú: „MATICA“, čo v blízkej slovanskej srbčine znamená úľ, prameň, kráľovná včiel.“

56 | Slovenský štvornásobný premiér SR Robert Fico počas Dňa srbskej štátnosti 18. 2. 2026 v Bratislave v prítomnosti srbských osobností vyhlásil, že „...myšlienky slovanstva budú čím ďalej silnejšie a budú zohrávať v Európe čoraz silnejšiu úlohu“.^[50] Tieto slová nie sú iba formálne, nakoľko štvornásobný premiér SR sa osobne zúčastnil odhalení búst osobností Clementisa (2007, 2023) a Mináča (2022). Uznáva tiež Dubčeka (2016) a Husáka (2024), osobnosti, ktoré sa (obaja) stretli s J. B. Titom (1965, 1973), a ktoré ideu slovanskej spolupráce transformovali v praxi do moderného a antifašistického kontextu 20. storočia (aj keď v limitoch a často aj dogmatizme dobovej ideológie, ktorú tieto osobnosti niekedy presahovala, inokedy ju na základe osobnostných charakteristík prekonal). Ak chce idea slovanskej spolupráce a slovanstva prežiť, potrebuje novú aktualizáciu pre kontexty 21. storočia súčasného transformujúceho sa sveta, reagovať na protirečenia post-modernity, ako aj post-covidovej doby, opätovne sa zamerať na ideu sociálnej spravodlivosti, kultúrnej a hospodárskej spolupráce, humanizmu, mieru, moderného vlastenectva a ochrany kultúrneho dedičstva (tradície aj moderny). Kultúrne spolupráce môžu byť začiatkom renesancie tejto idey či už v rámci alebo mimo rámcov EÚ.

IV. Súčasný stav a vízia budúcnosti

V súčasnosti existujú slovanské štáty, ktoré síce tvoria autonómne republiky v rámci alebo mimo EÚ, no postupne sa vytvárajú predpoklady na prehĺbenie kultúrnych a hospodárskych spoluprác v nových geopolitických podmienkach 21. storočia. Na začiatku týchto spoluprác však vždy musí byť kultúra, veda, literatúra a umenie.

V roku 2014 vznikla medzinárodná konferencia Slováci a Srbi, z ktorej vznikol zborník, avšak aj tu nachádzame najmä kontext Srbi a dolnozemskí Slováci, teda bez kontextu Slovákov na Slovensku (Kol. aut, 2014). Na VI. kongrese matíc a inštitúcií slovanských národov Martin Prebudila podrobne informoval o genéze literárnych spoluprác od roku 2011, kedy sa na pôde Spolku slovenských spisovateľov dohodla spolupráca medzi Slovákami v Srbsku a Slovákami na Slovensku, čo pokračovalo návštevou Radomira Andrića a Združenia spisovateľov Srbska v roku 2013, kedy vznikla zmluva o spolupráci, obsahujúca účasť spisovateľov srbských a slovenských na festivaloch literatúry, bilingválne vydávanie kníh, publikovanie v periodikách na oboch stranách a vzájomné podporovanie oboch národných literatúr vo svete.^[51] Prebudila vo svojom príspevku podrobne opísal realizovanie týchto spoluprác na

[50] Robert Fico prezentoval prejav všeslovanskej vzájomnosti na Dni srbskej štátnosti, DAV DVA, 2026.

[51] Prebudila uvádza: „Bol to vlastne výsledok viacerých už pred tým stretnutí tak na knižných stretnutiach v Belehrade a Bratislave, ako aj na našich literárnych snemovaniach v Báčskom Petrovci a, pravdaže, ako výsledok viacročnej práce vtedajšej Komisie pre literárno-vydavateľskú činnosť Výboru pre kultúru Slovenskej národnostnej rady. Odrazu literatúra vojvodinských Slovákov spolu s prekladmi srbskej poézie a prózy začala byť oveľa prítomnejšia na stránkach Literárneho týždenníka a Slovenských pohľadov, tiež srbské preklady v našom časopise *Nový život*, ale aj slovenská literatúra v srbských periodikách akými sú napr. *Književne novine*, *Letopis Matice srbske*, časopisy *Zlatna greda*, *Stig* a iné. Veľa priestoru by nám zobralo čo len napočítať, čo sa všetko poprekladalo a vydalo v tomto uplynulom období...“ (Prebudila, M. *Srbsko-slovenské literárne styky na začiatku nového milénia*, text z VI. kongresu matíc a inštitúcií slovanských národov 2025, v príprave na vydanie).

Lukáš M. Perný

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Predseda Srbskej republiky Aleksandar Vučić a premiér Slovenskej republiky v Paláci Srbsko pri príležitosti návštevy premiéra Roberta Fica v Srbsku, 21. novembra 2024.

Foto: Dimitrije Gol

| 57

konkrétnych aktivitách v rokoch 2014, 2015, 2016, 2017 s presahom do súčasnosti.

V rokoch 2013 a 2019 vydal slovenský kulturológ Dalimír Hajko dve knihy analyzujúce tak dolnozemsú poéziu, ako poéziu srbských autorov (Hajko 2013, Hajko, 2019). Záverom treba dodať, že v súčasnosti sa prehĺbila spolupráca v kultúrnom trojuholníku Matica slovenská, Matica srbská a Archív Vojvodiny (Slováci, Srbi a Slováci v Srbsku).^[52] Táto kultúrna výmena prebieha v Srbsku v rôznych kombináciách (napr. účasť na kongresoch matíc, vzájomné návštevy a študentské

výmeny (Medzinárodný krajanský festival, Tesla Forum), literárne besedy pre dolnozemsých Slovákov, vydávanie kníh v Srbsku a na Slovensku, informovanie o aktivitách v časopisoch, aktívny vedecký výskum osobností Srbska a Slovenska).

V roku 2014 vyšla bilingválna antológia slovenskej a srbskej poézie *Nežnosť slovanská* (Stanić, 2024) s úvodným komentárom predsedu Matice srbskej

[52] Delegácie oboch matíc zároveň komunikovali s významnými osobnosťami literárnej kultúry ako Zoran Đerić, Selimir Radulović (*Letopis Matice srbskej*), Nenad Šaponja, Veselin Misnic, Vidak Maslovarić, čoho výsledkom bolo aj srbsko-slovenské číslo časopisu *Slovenské pohľady* (zostavil Radoslav Žgrada).

Dragana Stanića.^[53] Ide o autorov narodených po roku 1945, autorov, ktorí majú skúsenosť tak so socializmom, budovaním kapitalizmu, ale aj otvoreným vojenským imperializmom roku 1999.

Stanić tu porovnáva Milana Rúfusa a Gojka Đoga, pričom dodáva, že obaja básnici reflektujú rozdelenie sveta na dva bloky. Podľa Stanića osud Slovenska nie je ani heroicko-vzbúrenecký (Jánošík), ani katolícko-osvietenský (Bernolák), ani evanjelicko-luteránsky (Štúr, Hurban), ani česko-slovenský (Kollár, Masaryk), ani štátno-komunistický alebo reformistický (Dubček), ale tento osud najviac vystihol Rúfus básnickou víziou Slovenska (Stanić, 2024, s. 49, 50). Na druhej strane uvádza básnika Đoga vo svojej kritickej poézii, volajúc po slobode

slova, s kritikou ateizmu a dogmatizmu. Stanić v tomto kontexte uvádza liberalizáciu SFRJ, ale aj krvavé rozuzlenie rozpadu mnohonárodnostného štátu^[54], ale spomína aj barbarské bombardovanie juhoslovanského, balkánskeho ľudu silami NATO (Nogova báseň *Ajhla, Srbi*), v analógii postoja západného kolonializmu voči etnikám. Srbov vníma ako „Indiánov Európy“.

Stanić zdôrazňuje, že existuje most medzi 19. a 21. storočím v globálnom a slovanskom svete, a to v „ošklivení tváre Slovanov“. Je pozoruhodné, a nie je to náhodné, že aj dnes existujú štúdie a knihy, ktoré dokonca na úrovni oficiálnych vedeckých inštitúcií šíria anti-slovanský sentiment s cieľom zastrášať či ostrakizovať slovanské kultúrne spolupráce ako „proruskú

[53] Obsahuje tvorbu srbských autorov Rajko Petrov Nogo, Stevan Tontić, Miroslav Maksimović, Miloslav Tešić, Milan Nenađić, Duško Novaković, Radmila Lazić, Novica Tadić, Zlata Kocić, Vojislav Despotov, Bratislav R. Milanović, Seilimir Radulović, Đorđo Sladoje, Nikola Vujčić, Ivan Negrišorac, Đorđe Nešić, Dragan Jovanović Danilov, Saša Radojčić, Dragan Hamović, Milena Marković, ale aj slovenských autorov Michal Chuda, Miroslav Demák, Miroslav Bielik, Zlata Matláková, Ján Švantner, Ján Tazberík, Peter Mišák, Margita Ivaničková, Dana Podracká, Juraj Kuniak, Jozef Leikert, Martin Prebudila, Ladislav Čáni, Erik Ondrejčka, Pavol Tomašovič, Igor Válek, Ingrid Lukáčová, Oľga Glušíková a Martin Chudík.

[54] Do tohto kontextu treba pripomenúť postmodernisticko-surrealistický dekonštruktivistický a komediálne, aj dramaticky ladený film Kusturica a Kovačevića s hudbou Bregovića Underground (1995), ktorý je v podstate ako podobenstvo na juhoslovanské dejiny, ktoré so silnou dávkou irónie a sarkazmu opisuje ako ilúziu (v podzemí sú udržiavaní v ilúzii pokračujúcej vojny hrdinovia odboja pod zámienkou výroby zbraní), aby sa v závere vrátil k potrebe po veľkom naratíve, keď dramaticky opisuje vojny a rozpad Juhoslávie ako nostalgiiu za jednotou. Film opisuje živelnosť Balkánu v jeho pozitívnych, ale aj negatívnych polohách, miestami ide k stereotypizáciám. Prepája čierny humor, bolesť, živelnosť, lásku, zradu, utrpenie a súčasne za všetkou iróniou v závere otvára potrebu jednoty a mieru medzi národmi. Film je predvojom v tom, že v podstate je príkladom toho, čo v súlade s filozofiou Michaela Hausera možno označiť ako predvoj umenia interregna. Únavu z veľkých rozprávání (z moderny) nahradí únava z malých rozprávání (z postmodernizmu a dekonštruktivismu) s návratom k veľkým príbehom, zmyslu pre dejiny, príbehy-naratívy a veľké idey (slovanská jednota, kresťanstvo, Boh, sociálna spravodlivosť, národ, mier) v kontexte toho, čo môže nasledovať po post moderne (teda od moderny, cez postmodernu k neomodernu) (Porovnaj: Perný, 2023). Onen návrat k autenticite a túžbu po pravde zosobňuje postava naivného Ivana, akoby s odkazom na biblického blahoslaveného chudobného duchom, ktorému patrí kráľovstvo nebeské (Mt 5, 3), ktorý plače, nechce prijať stratu ilúzií, odmieta prijať, že Juhoslávia neexistuje. Odmieta tiež odchod do Talianska a stretáva symbolicky svoju stratenú opicu a ocitá sa uprostred občianskej vojny, zbijie Marka a volí radšej smrť, pričom ešte predtým vyriekne: „Bože, odpusť mi.“ Biblická symbolika pokračuje Markovou vetou: „Vojna nie je vojnou, kým nezdvihne ruku brat na brata.“ Uprostred apokalyptických výjavov sa objavuje biely kôň a Kristus otočený naruby, pričom film končí utopickou scénou, kde sú všetci mladí a stretávajú sa za jedným stolom podobne ako tisíc rokov hodujúci Slováci v Jakubiskovej *Tisícročnej včele*.

Lukáš M. Perný

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Premiér Slovenskej republiky Robert Fico na slávnostnom prijímaní organizovanom Veľvyslanectvom Srbskej republiky na Slovensku pri príležitosti Dňa štátnosti Srbskej republiky, Bratislava, 18. 2. 2026.

Foto: Matej Ondreicka

| 59

agendu“, čo je účelové a propagandistické zamieňanie všeslovanskej reciprocit za panrusizmus.^[55]

To potvrdzuje slová Staniča, že od 19. storočia sa v kontexte stereotypizácie slovanstva^[56] veľa

[55] Napr. akademik zo SAV J. Marušiak s cieľom nepriamej ostrakizácie slovanských kultúrnych spoluprác, a v kontexte údajne „proruskej rétoriky“ ako kontrastu k „západnej civilizačnej orientácii Slovenska“ píše: „Slovanskofilský diskurz sa v sledovanom období presadil predovšetkým ako nadnárodný projekt identity. Hoci myšlienky európskej integrácie a euroatlantickej spolupráce v bezpečnostných otázkach jej aktéri otvorene nespochybňovali, vnímali ich s rezervou ako potenciálny zdroj ohrozenia slovenskej suverenity a slovanského spoločenstva. ... Týka sa to viacerých organizácií... aj Matice slovenskej, kde sa posilnil slavjanofilský diskurz, najmä po zvolení Mariána Gešpera za jej predsedu v roku 2017. Za partnerov Matice definoval okrem cirkví a občianskych združení aj národne a slovansky orientované spolky. ... Panslavizmus je diskutovaný v kontexte jeho prieniku s inými ideologickými diskurzmi. Jeho charakteristické črty možno definovať ako antizápadnosť, neoliberalizmus a konzervativizmus. Je inštrumentálnou súčasťou proruskej agendy aj medzi časťou ľavicového spektra...“ (Marušiak, (2023). *Pan-Slavism and Slavophilia in Contemporary Central and Eastern Europe*).

[56] Podľa anglickej Wikipédie Anti-Slavic sentiment, antislovanský rasizmus alebo slavofóbia, označuje rôzne typy negatívnych postojov, predsudkov, kolektívnej nenávisťi alebo nepriateľstva, stereotypov, diskriminácie a násillia (ekonomického,

nezmenilo. Stanić tvrdí (Stanić, 2024), že Slováci a Srbi si po stáročia dobre rozumejú, a boli odkázaní jeden na druhého, lebo ich osud bol veľmi podobný, a tak ako kedysi v habsburskej monarchii, aj v súčasnej Európe existujú tlaky o asimilovanie Slovanov alebo spochybnenie slovanskej identity, preto dodáva, že aj v 21. storočí si Srbi a Slováci musia pomáhať, už len z dôvodu rizík asimilácie. Na počiatku

spoluprác národných kolektívov musí byť tvorivá kultúra, veda a umenie.^[57] Úlohou tejto proto-štúdie je prispieť k poznaniu aspoň základných prienikov medzi oboma kultúrami v rôznych režimoch, štátoch a historických situáciách, a ak sa to čiastočne podarí, vynaložený čas pre písanie textu mal zmysel. Čitateľa však upozorňujem, že text sa bude rozširovať a preložená časť je iba úvodom k ďalšiemu bádaniu.

fyzického, politického, psychologického, slovného atď.) zameraného na jednu alebo viac etnických skupín slovanských národov. (Porovnaj s heslom: Anti-Slavic sentiment, Wikipedia).

[57] Výsledky bádania a tvorivej práce kultúrnych pracovníkov na poli literatúry a vedy už nie sú iba teóriou, ale počiatkom praktickej realizácie všeslovanskej, teda Kollárovske-Šafárikovsko-Kopitarovsko-Zmajovsko-Miletičovskej idey. Kus práce pre aktívne literárne a kultúrne styky v súčasnosti urobili na srbskej strane Dr. Nebojsa Kuzmanović (a jeho kolegovia Dunja Andrić, Miroslav Dobroňovský, Dragana Katić, Boris Bulatović, Kristijan Obšust, Tatjana Jonáš) a prof. Dragan Stanić (Milena Kulić, Milan Micić a i.) a ich zamestnanci z Archívu Vojvodiny a Matice srbskej, na slovenskej Dr. Marián Gešper (a kolegovia Peter Schvantner, Pavol Madura, Ján Seman, Milina Sklabinská a i.) a Matica slovenská (srbsko-slovenské číslo Slovenských pohľadov, kultúrne delegácie, kongresy matíc), taktiež nebohý Miroslav Bielik (vydávanie srbskej literatúry na Slovensku a naopak v Spolku slovenských spisovateľov) a na dolnozemske-slovenskej scéne Martin Prebudila (preklady a organizácia podujatí), ale aj ďalší kultúrni aktéri zo Srbska a Slovenska (tvorcovia, kritici, prekladatelia, literárni vedci) ako napr. Miroslav Demák, Radomír Andrić, Nenad Šaponja, Zoran Đerić, Zdenka Valentová-Belićová, Dalimír Hajko, Štefan Cifra, Katarína Mosnáková-Baglašová, Michal Harpáň, Ján Babiak, Vladimír Valentík, Pavel Čáni či dokonca známy poet Lubomír Feldek. Významne vzájomnému poznaniu kultúr napomáhajú aj slovenský fotograf a dizajnér z Kysáča Pavel Surový či evanjelický farár, ex-predseda Matice Branislav Kulík. Pre vzájomné poznanie oboch kultúr je podnetný preklad Dobšinského rozprávok Zdenkou Valent-Belić (Dobšinski, 2024), ako a jej kniha *Obraz Srbov v slovenskej literatúre* (Valentová-Belićová, 2022) a napokon Harpáňova kniha *Slovenská literatúra v srbských časopisoch 19. storočia* (Harpanj, 2022).

Do rozsahu predloženej štúdie nie je možné vtiesnať aj mnohé ďalšie publikačné úspechy či bližšiu analýzu predložených kníh. Záverom ešte možno dodať, že medzi úplne najnovšie projekty možno zaradiť časopis *Slovanský obzor*, ktorý je vydávaný aj v srbčine a informuje o takmer všetkých kultúrnych výmenách medzi Srbskom a Slovenskom, vrátane uvedených publikačných výstupov. *Slovanský obzor* ako všeslovanský časopis je súčasne dôkazom praktickej realizácie Kollárovske-Šafárikovského konceptu slovanskej kultúrnej výmeny. V Matici slovenskej bol tiež obnovený *Slovanský odbor Matice slovenskej* vedený Pavlom Madurom.

Literatúra

- Andrić, I. (1948). *The Bridge on the Drina*. Nakladateľské družstvo Máje. [In Czech]
- Babiak, J. (2023a). *Fragments from the History of Matica Slovenská in Yugoslavia – I. (1861–1929)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Babiak, J. (2023b). *Fragments from the History of Matica Slovenská in Yugoslavia – II. The Role, Foundation, and Activities of Matica Slovenská in Yugoslavia until the Second World War: (1929–1941)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Babiak, J. (2023c). *Fragments from the History of Matica Slovenská in Yugoslavia – III. Matica Slovenská in the First Years of the Federal People's Republic of Yugoslavia: (1945–1948)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Bednárik R. (1966). *Slovaks in Yugoslavia*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Barešová, M. (2019). *Fragile Socialist Friendship: Czechoslovak-Yugoslav Contacts in Cinematography*. Brno: Masaryk University. [In Czech]
- Bóka, T. (2017). *Democracy in the Workplace – The Yugoslav Self-Management Model*. In: DAV DVA. [In Slovak]
- Botík, J. (2014). *The Emergence of the Czechoslovak Republic and Compatriot Policy in the Period 1918–1938*. Nadlak: Ivan Krasko Publishing. [In Slovak]
- Clementis, V. (1946). *Slavdom Past and Present*. Orbis. [In Slovak]
- Čutková, M. (1968). *Several Remarks on the Struggle of the Yugoslav People Against Munich in 1938*. In: *Czechoslovakia and Yugoslavia. From the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. Bratislava: SAV. [In Czech]
- Deák, L. (1968). *Yugoslavia and the Little Entente (1935–1936)*. In: J. Hrozičnik, *Czechoslovakia and Yugoslavia. From the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Dobšinský, P. (2024). *The Golden Book of Slovak Fairy Tales*. Translated by Zdenka Valent Belić. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Eliáš, M. (2010). *From the History of the Matica of Slavic Nations*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Hrozičnik, J. (1968). *Czechoslovakia and Yugoslavia. From the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Hajko, D. (2019). *Night of Searching, Days of Joy (On Lower Land Literature)*. Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Slovak]
- Hajko, D. (2013). *Maturing into Reality and Maturing into a Dream. On Contemporary Slovak Vojvodina Poetry*. Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Slovak]
- Harpanj, M. (2022). *Slovak Literature in Serbian Magazines of the 19th Century*. Novi Sad: Matica srpska, Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Jakab, F. (2025). *Political Relations between Czechoslovakia and Yugoslavia*. ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA, 28 (1). [In Slovak]
- Jaroš, P. (2014). *The Millennial Bee*. Agentúra Signum. [In Slovak]

- Klimko, J. (1980). *The Development of the Territory of Slovakia and the Formation of its Borders*. Bratislava: Obzor. [In Slovak]
- Krajčovič, M. (1989). *Pavol Jozef Šafárik and the Yugoslavs*. In: I. Sedlák (ed.). *Pavol Jozef Šafárik and the Slovak National Revival*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Collective of Authors (1995). *History of Serbian Culture*. Prague: Charles University. [In Czech]
- Collective of Authors (2014). *International Conference "Slovaks and Serbs – History and the Present"*. Novi Sad: Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine. [In Slovak]
- Koňariková, K. (ed.) (2024). *Members of Matica, Cultural Workers and Artists in the Anti-Fascist Resistance in Slovakia and Abroad Fought for our Freedom*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Koňariková, K. (ed.) (2025). *The Long Search for Home. On the occasion of the 100th anniversary of the birth of Ján Sirácky, PhD*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Kulík, B. (2023). *Igor Branislav Štefánik, 150 Years*. Novi Sad: Slovačka evangelistička crkvena parohija. [In Slovak]
- Horňák, M. (2016). *The Life and Work of Janko Šafárik*. Slovak Archaeology, LXIV (2). [In Slovak]
- 62 | Kollár, J. (1954). *On Literary Reciprocity... (§ 9)*. Bratislava: SAV Publishing. [In Slovak]
- Kovijanić, R. (1939). *Štúr's Serbian Pupils*. *Náš život*. IV (2), 1939. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2018). *Philosophical Crumbs*. Bratislava: Association of Slovak Writers and Association of Serbs in Slovakia. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2023a). *Romanticism in Serbian-Slovak Literary Relations*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2023b). *Romanticism in Serbian-Slovak Literary Relations. Second edition*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2024). *Serbian Romantics and the Slovaks*. In: V. Glišin, K. Obšust, M. Kmeť, *Serbo-Slovak Cultural Relations and National Identities*. Beograd: Institut za političke studije; Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Banská Bystrica: Maciej Bel University. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2025a). *Towards the Slavic Origin*. Novi Sad: Narodno delo. Arhiv Vojvodine; Bačka Palanka: GRUK. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2025b). *Serbian-Slovak Literary Ties of Risto Kovijanić*. Novi Sad: Narodno delo, Arhiv Vojvodine; Bačka Palanka: GRUK. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2025c). *Romanticism in Serbian-Slovak Cultural Relations*. Novi Sad: Narodno delo, Arhiv Vojvodine; Bačka Palanka: GRUK. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2025d). *Kierkegaard's Spheres of Existence*. Bratislava: VSSS. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2025e). *Philosophical Crumbs*. Bratislava: Association of Slovak Writers and Association of Serbs in Slovakia. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2025f). *On Slavic Sameness*. Martin: Matica slovenská; Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Kolářová, L. (2014). *Chapters from the History of the Czechoslovak-Yugoslav League*. Brno: Masaryk University. [In Czech]
- Mináč, V. (1993). *Where From and Where To, Slovaks*. Remedium. [In Slovak]
- Melichárek, M. (2013). *Matica Srpska and Matica Slovenská (On Similarities and Parallels of the Historical Context of Origin)*.

- In: *Matica Slovenská in National History*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Mrljan, R. (1945). *Slovaks in the Slavic World. All-Slavic Day at Devín*. Bratislava: All-Slavic Association in Bratislava. [In Slovak]
- Ormis, J. (1935). *Cultural Endeavours of Slovaks in Yugoslavia*. Petrovac: Štamparija knjiga [In Slovak]
- Obšust, K., Kuzmanović, N. (2023). *Collective Identities of Slovaks in Serbia* [. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Obšust, K.; Kmeť, M. (2024). *Serbo-Slovak Cultural Relations and National Identities. Thematic collection of works*. Beograd: Institut za političke studije; Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Banská Bystrica: Maciej Bel University. [In Slovak]
- Perný, L. (2012). *The Bible of the French Revolution and Direct Democracy*. In: *Nové slovo*. [In Slovak]
- Perný, L. (2021). *DAV (The Crowd) – Slovak left-wing avant-garde group of interwar period*. *Academia Letters* [In English]
- Perný, L. (2022). *Introduction to the Aesthetic Aspects of the Slovak Left-Wing Revue DAV*. *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, V (2) [In English]
- Perný, L. (2023a). *Samuel Jurkovič: 150 Years of Eternal Life. Founder of Cooperatives, the First Slovak Theatre and Public Education*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Perný, L., Gešper, M. (2023b). *Clementis & Mináč: Patriots or “Bourgeois Nationalists”?*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Perný, L. (2023c). *Are We Living in a Time of Transition?*. In: *Filosofický časopis*. [In Slovak]
- Perný, L., Horváth, I. (2025). *Novomeský & Horváth: Giants of Literature and Politics, from Senica to the World*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Pelikán, J.; Havlíková, L. (2023). *History of Serbia*. Nakladatelství Lidové noviny. [In Czech]
- Prebudila, M. (2015). *140 Years of the Birth of Vladimír Hurban Vladimírov*. Stara Pazova: Slovačka evangelistička parohija. [In Slovak]
- Schwarz, J. (2023). *Jozef Podhradsky* [Jozef Podhradsky]. In: *Matica.sk*. [In Slovak]
- Schwarz, J. (2025). *Ján Herkeľ, the Godfather of Pan-Slavism*. In: *Matica.sk*. [In Slovak]
- Sirácky, J. (1968). *The Place and Significance of Yugoslav Slovaks in the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. In: J. Hrozič, *Czechoslovakia and Yugoslavia*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Sirácky, J. (1985). *The Long Search for Home*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Sivičková J. (2014). *Who Was Andrej Sirácky?*. In: *Nové slovo*. [In Slovak]
- Skrak, L. (2023a). *MEMORIABILITY I*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Skrak, L. (2023b). *Passportization of Monuments, Memorials and Commemorative Plaques of the SNP and the Liberation of Slovakia*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Skrak, L. (2024). *MEMORIABILITY II*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Skrak, L. (2025). *MEMORIABILITY III*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Sláviková, D. (2021). *The Imagination of Juraj Jakubisko and Emir Kusturica*. Zlín: Tomáš Baťa University. [In Czech]
- Stanić, D. (2024). *SLAVIC TENDERNESS. An Anthology of Serbian and Slovak Poetry* [NEŽNOSTĚ SLOVANSKÁ. Novi Sad: Matica srpska; Bratislava: Slovak Literary Center. [In Slovak]
- Sotirović, V. B. (2010). *The Memorandum (1804) by the Karlovci Metropolitan Stevan Stratimirović*. *Serbian Studies*.
- Šafárik, P. J. (1848). *Speech at the Slavic Congress in 1848*. In: *Zlatý fond SME*. [In Slovak]

- Šík, O. (1965). *On the Problem of Socialist Commodity Relations*. Prague: ČSAV. [In Czech]
- Štúr, L. (1956). *Assessments and Reviews (the Obrenovičs)*. In: *Slavs, Brothers!* Volume II. Bratislava: SVKL. [In Slovak]
- Štúr, L. (1987). *On Slavic Poetry*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Timura, V. (2018). *The Pan-Slavic Generation*. Nitrava. [In Slovak]
- Viršinská, M. (2015). *Memorandum of the Slovak Nation*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Valentík, V., Kišgéci, J. (1997). *Zuzka Medvedová*. Bački Petrovac: Kultúra. [In Slovak]
- Valentík, V., Čáni, L. (2004). *Karol Miloslav Lehotský*. Bački Petrovac: Kultúra; Bratislava: House of Foreign Slovaks. [In Slovak]
- Valentík, V. (2022). *SÚDI [SÚDI]*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka. [In Slovak]
- Valentík, V. (2025). *ČÁNI [ČÁNI]*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka. [In Slovak]
- Valent-Belić, Z. (2022). *The Image of Serbs in Slovak Literature*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, Matica srpska. [In Serbian]